

Handleiding Taal: doen!

Een taallijn voor kinderen van 6 t/m 12 jaar

Inleiding

Kinderen kunnen alleen kennis verwerven door zelf actief te zijn (Montessori, 1907)¹

Het materiaal Taal: doen! is een uniek product, een volledige taallijn voor alle kinderen van de basisschool. Met dit materiaal geven wij het onderwijs terug aan de leerkracht en het kind. Aan de leerkracht omdat hij/zij door het werken met dit materiaal rustig de rondes kan lopen, kan signaleren en ieder kind die hulp kan bieden kan geven waar het behoefte aan heeft. Die aanbieding kan geven die nodig is. Zinnige feedback kan geven die het kind echt verder helpt..

En voor het kind omdat het kind met dit materiaal wil werken, van binnenuit gemotiveerd en langdurig. Taal: doen! sluit aan bij de montessoristijl, zoals beschreven in En nú: Montessori!²: het biedt kaders, visie, inspiratie en houvast. Tegelijkertijd biedt het veel ruimte voor eigen invulling en wordt de leerkracht uitgedaagd haar/zijn persoonlijke kleur en creativiteit te laten zien. Eigenheid, structuur, inspiratie, creativiteit, leerkracht en vertrouwen, zijn belangrijke woorden in het materiaal.

Kenmerkend voor Taal: doen! zijn de actieve houding en de veelomvattende kennis van de leerkracht. Kennis van didactiek en leerlijnen. Naast vertrouwen en begrijpen zal de leerkracht het kind ook prikkelen, uitnodigen en tot eigen leerkracht uitdagen. De leerkracht helpt het kind op te groeien tot een verantwoordelijk mens, dat zijn leven leeft in samenhang met de ander. We bieden een lijn, we bieden mogelijkheden, en vooral: we bieden plezier in taal.

We zijn trots en blij dat kinderen en leerkrachten in heel Nederland taal kunnen doen.

April 2022

Esther Pelgrom

info@taaldoen.nl

¹ Montessori, M. (1907) De Methode, Amsterdam: Van Holkema & Warendorf

² Hendriksen, J. & Pelgrom, E. (2013) En nú: Montessori!, Holten: AVE.IK

Dankwoord

Hoe zorg je, dat een idee dat in je hoofd zitten ook daadwerkelijk een product wordt. Wij konden dat niet alleen. Daarom hier enkele woorden van dank. Allereerst natuurlijk dank aan Maria Montessori. Zij leerde ons dat het werken met materiaal, het handelen en het doen, leidt tot veel kennis. Zij is onze grootste inspirator.

Taal: doen! is geschreven door een groep auteurs, ervaren montessorileerkrachten. Zij hebben uren, dagen, maanden gewerkt. Zij hebben geschreven, gedacht, gesproken, gebeld, gezweet en gespkypet. Het zijn: Patrick van Laarhoven, leerkracht montessoriskolen Morgan, Noorwegen, Jur Lofström, leerkracht montessorischol De Plotter, Zutphen, Jacqueline van Langen, leerkracht montessorischol De Binnenstad, Arnhem, Iris America-Kuijken, leerkracht montessorischol Houten, Femke Cools, leerkracht montessorischol Nijmegen. Esther Pelgrom en Jacqueline Hendriksen hebben de uiteindelijke redactie uitgevoerd. Zij hebben geschreven, geordend, verfijnd en genoten.

In het schooljaar 2013-2014 kwamen we eens per zes weken met alle auteurs en de klankbordgroep bij elkaar. De leden van de klankbordgroep testten de materialen, keken kritisch met ons mee en gaven feedback op het proces en het product. De groep had een wisselende samenstelling, enkelen zijn bij het gehele proces aanwezig geweest. Wij willen hen enorm bedanken. We noemen: Loes Meijs, montessorischol 't Ronde, Leusden, Irene Gottmers, montessorischol Spijkenisse, Nelly Heiboer, montessorischol Wageningen, de kinderen van montessorischol De Plotter, Zutphen, montessorischol Passe Partout, Apeldoorn en de Arnhemse montessorischol.

We bedanken onze collega's Nederlands van Saxion Hogeschool voor de begeleiding tijdens het proces om samen met ons de inhoud te bekijken en ons te wijzen op alle nieuwste inzichten op het gebied van taaldidactiek. Richard Vollenbroek was onze vraagbaak op spellinggebied, hij heeft ons spellingaanbod verantwoord. Anique Kamp-Bokdam hielp ons met het verbinden van de taaldomeinen aan de kernen.

We bedanken Chris Willemsen en Rinus Houkes van Nienhuis Montessori/Heutink International voor hun samenwerking tijdens het ontwerpproces. We hebben met elkaar om tafel gezeten om na te denken over de vormgeving, om de mogelijke materiaalsoorten te bekijken, om een ontwerp te maken, om films te controleren, om afmetingen te wijzigen, vergeten letters toe te voegen en coderingen te bedenken. Niet alleen vooraf maar ook tijdens het productieproces. En René Bosch van Studio 123 die alles zo strak heeft vormgegeven. Hun geduld en precisie heeft uiteindelijk geleid tot dit schitterende product.

Wie hebben ons nog meer geholpen? Al die kinderen, al die leerkrachten die wij aan het werk hebben gezien met taal. Want wat voor alles nodig is dat wij mensen elkaar verstaan. En verstaan is alleen door middel van de taal mogelijk, de taal is het instrument van gezamenlijk denken.³

Dank jullie wel.

De auteurs

³ Montessori, M. (1949) Aan de basis van het leven, Amsterdam: Rustenburg, p.127

Inhoudsopgave

	pagina
DEEL 1 Aan de slag	
Wereldgericht onderwijs	6
Direct aan de slag	7
Opbouw en doel	8
Aan de slag: lijn van het kind en de lijn van de leerkracht	8
Houding van de leerkracht	10
Het werken in de groep	11
Vorbereide omgeving	12
Leren leren	13
DEEL 2 Verantwoording en toelichting	
Verantwoording: kerndoelen en leerlijnen	16
Toelichting bij de kernen	17
Toelichting bij de taaldomeinen	18
Domein woordenschat	19
Domein mondeling taalgebruik	23
Domein stellen	25
Domein taalbegrip	27
Domein taalbeschouwing	29
Domein spelling	31
Domein mediataal	36
Bijlagen	
Bronnenlijst	39
Inhoud van de kast	41
Inrichting van de kast	42
Toelichting op doelen, planningen en registratielijsten	43

DEEL 1

Aan de slag

*De grenzen van mijn taal, zijn de grenzen van mijn wereld.*⁴

De Oostenrijkse filosoof Ludwig Wittgenstein beschreef met deze prachtige zin zijn visie op het belang van taal: daar waar jouw kennis van taal ophoudt, wordt het moeilijk om de ander en zijn of haar wereld nog te begrijpen. Dat betekent dat taal nooit af kan zijn, dat taal leeft, dat taal verbindt. Taal is overal en taal is van iedereen. Ook van jou. Kinderen ontdekken in hun eerste levensfase helemaal zelf dat taal de sleutel vormt tot die mooie, spannende wereld om hen heen. Ze leren direct door te proberen en te doen. Taal moet je doen!

Wereldgericht onderwijs

Taal vormt de sleutel tot de wereld. Het bestaan van het kind in de wereld en de vorming van het kind aan de wereld zijn daarbij belangrijke oriëntatiepunten voor ons onderwijs. Gert Biesta spreekt van ‘in de wereld komen’ en benadrukt de cruciale rol van de leerkracht daarbij. Goed onderwijs is

*niet leerstofgericht of kindgericht. Wanneer onderwijs leerstofgericht is, lopen we het risico voorbij te gaan aan de realiteit van het kind. De reactie daarop, de kind-gerichte visie negeert het feit dat het in het onderwijs en onderwijzen altijd ergens om gaat. De uitweg is dan ook een visie op onderwijs en onderwijzen waarin de existentie van het kind – een bestaan in en met de wereld – centraal staat. Goed onderwijs is dus wereldgericht.*⁵

Biesta geeft het onderwijs drie functies ofwel doeldomeinen⁶:

- kwalificatie: het aanleren van kennis en vaardigheden
- socialisatie: de overdracht van normen en waarden en het deel uit maken van de cultuur en de maatschappij
- subjectivering: de vorming van een eigen persoonlijkheid; autonomie en onafhankelijkheid in denken en handelen

Het werken met Taal: doen! vindt plaats binnen deze drie domeinen en er is voortdurende overlap. We bieden kennis en vaardigheden, die kinderen zelf en met hulp van onze lesjes eigen maken. Het werken met Taal: doen! gebeurt zelfstandig in een sociale omgeving en dus óók in interactie met anderen. En door de manier van werken, de manier van feedback geven, vragen en krijgen en de bewustwording van zichzelf en het leerproces, is er bij het kind voortdurend sprake van persoonsvorming.

Montessori gaf ons deze visie ook mee: *Wij gaan van het kind zelf uit! De essentiële voorwaarde is de vrijheid van handelen in een voorbereide omgeving waarin het kind op een intelligente manier actief kan zijn. We zoeken niet naar een onderwijsmethode die bij de theorie past, we zoeken naar een theorie die bij het kind past.... Het kind moet houden van alles wat het leert. Wat aan hem wordt aangeboden, moet mooi zijn en helder en zijn verbeeldingsvermogen treffen.*⁷

⁴ Citaat van Ludwig Wittgenstein <http://www.taaltutor.nl/betekenis-van-woorden/de-grenzen-van-mijn-taal-zijn-de-grenzen-van-mijn-wereld/> geraadpleegd op 14-04-2022.

⁵ Biesta, G., geciteerd door Dick van der Wateren in zijn blog <https://onderzoekonderwijs.net/2014/05/19/gert-biesta-over-het-prachtige-risico-van-onderwijs/> geraadpleegd op 15-04-2022.

⁶ Biesta, G. (2012) Goed onderwijs en de cultuur van het meten, p.30-33

⁷ Montessori, M. (1973) The Montessori elementary material, hfdst Grammar, New York: Shocken Books, p.39

Direct aan de slag

Taal: doen!: dat geldt voor kinderen én voor leerkrachten. De opzet van deze handleiding is zo geschreven, dat je zo snel mogelijk direct aan de slag kun gaan met onze taallijn. Wil je later wat meer de diepte in duiken, dan lees je verder. Nu eerst aan de slag!

De inhoud van de taallijn is geschreven vanuit kernen die onderling sterk samenhangen, want taal is tenslotte overal. Taal & de basis vormt de basiskern waarin de structuur van onze taal te vinden is. Het is de kennis die het kind nodig heeft. Met welke andere kern je ook werkt, je komt altijd terug bij de basis. Een taalleren doe je cyclisch. De kernen zijn:

- Taal & de basis
- Taal & ik
- Taal & expressie
- Taal & wereld

Het materiaal in de taalkast is rond deze betekenisvolle kernen geordend. In de kernen zijn de volgende taaldomeinen verwerkt:

- woordenschat
- mondeling taalgebruik
- stellen
- taalbegrip
- taalbeschouwing
- spelling
- mediataal

Op de kaarten staan een doel, een verwerking, en soms in korte woorden een definiëring. Er zijn gesloten en open verwerkingen voor de oefening van de vaardigheid en mogelijkheden tot eigen variaties vanuit het kind. De taak is helder omschreven, zodat een kind direct aan de slag kan. Bovendien zijn er Raad & daadkaarten, die als naslagwerk, hulpmiddel of stappenplan dienen voor kinderen. Bijvoorbeeld het maken van een mindmap, het schrijven van een toneelstuk, het doen van een onderzoek of de uitleg over een goede spreektechniek. Door feedback en reflectie wordt het kind uitgedaagd en aangespoord verder te gaan en méér met taal te doen. Bij alle werkjes geldt dat de inhoud in essentie weergegeven is en dat de betekenisverlening en integratie op diverse manieren kan plaatsvinden. Dit gebeurt vanuit openheid en passend bij het kind, de verwerking kan dus verrassend divers zijn.

Opbouw en doel

Als de kast in je groep staat, kunnen kinderen direct aan het werk. De kleuren geven aan met welke kern het kind bezig is. Bij de kernen Taal & ik, Taal & expressie en Taal & wereld zijn de werkjes in drie kleurgradaties aanwezig: hoe lichter de tint, hoe eenvoudiger het werkje. Dat betekent dat de lade met de lichtste tint in principe de lade is voor de jongste groeper.⁸ Bij Taal & de basis hebben alle werkjes eenzelfde kleur rood per bouw. Met Taal & de basis werkt een kind aan spelling, zinsontleden en woordbenoemen. Het kind werkt dáár mee, waar het aan toe is; een standaard opbouw is niet nodig. Er is geen begin en eind binnen Taal: doen! Dat wil zeggen dat het niet uitmaakt met welk werkje een kind wil starten. De titel van het werkje is leidend en verwijst naar het doel van het werkje. Een nummering is hiermee overbodig. De doelen van de werkjes zijn ook terug te vinden in de registratielijsten die als bijlagen zijn opgenomen. In de bijlagen vind je ook de uitleg voor het inpakken van de kast en de doosjes.

De opbouw van de kern Taal & de basis is iets anders vormgegeven. Waar de andere drie kernen een opbouw in moeilijkheidsgraad hebben, passend bij de lade per jaargroep, heeft Taal & de basis geen direct zichtbare opbouw. Binnen de lijn van het kind is dit ook niet nodig; het kind pakt datgene waarmee het wil werken en waar het nieuwsgierig naar is. Dat mag dus ook een werkje zijn uit de lade van een andere jaargroep. De leerkracht signaleert vervolgens of deze keuze adequaat is en helpt eventueel bij het bijstellen van die keuze. Binnen de lijn van de leerkracht is er wél sprake van een opbouw. Wij doen hiervoor suggesties met een opbouw in grammatica, spelling- en taaldoelen, die vormgegeven zijn in een jaarplanning. Deze documenten zijn te downloaden via de website.

Aan de slag: lijn van het kind en de lijn van de leerkracht

Er kan op twee manieren gewerkt worden.

1. Het kind kiest zelf zijn werk.
2. Een werkje centraal stellen: de leerkracht plant zijn onderwijs.

De lijn van het kind

Deze lijn vormt de essentie van Taal: doen!. Kinderen gaan gewoon aan het werk. Ze verdiepen zich in het leeraanbod op een kaart en gaan ermee aan de slag. Ze kunnen daarbij een Raad & daadkaart pakken wanneer dat nodig is of ze vragen een lesje dat je kunt geven tijdens je rondgang. Daarnaast kunnen kinderen elkaar ook goed helpen en kan er veel worden samengewerkt. Interactie is namelijk een belangrijke pijler binnen Taal: doen!, zowel de interactie met de leerkracht als tussen kinderen onderling. Dat betekent dat je samenwerken stimuleert. Zowel het samen werken aan een werkje, als elkaar helpen wanneer een werkje individueel wordt gedaan. Het stimuleren van deze interactie bevordert de sociale cohesie in de groep.

⁸ Wanneer je een 2-jarige set hebt, werkt dit bij groep 5-6 andersom: groep 5 is donkerder dan groep 6.

De lijn van de leerkracht

Tijdens het werken met Taal: doen! volg je als leerkracht niet alleen de kinderen, je stimuleert ze ook. Je plant je onderwijs en stelt een leerinhoud centraal. Je biedt dan een bepaald werkje of een Raad & daadkaart in een korte groepsaanbieding aan, waarna het werkje centraal op of naast de taalkast komt te staan. Deze les kan gegeven worden aan de gehele groep, een deel van de groep of aan het individuele kind. Het doel van zo'n les aan de gehele groep of in de kleine groep kan bijvoorbeeld zijn om:

- een bepaalde werkwijze uit te leggen (zo gebruik je een Raad & daadkaart);
- een bepaald werkje voor het voetlicht te brengen (dit werkje heb ik nog niemand zien doen);
- een bepaald doel centraal te stellen (daar gaan we deze week met zijn allen even bewust mee aan de slag);
- een bepaald doel te herhalen (hier gaan nog we mee oefenen).

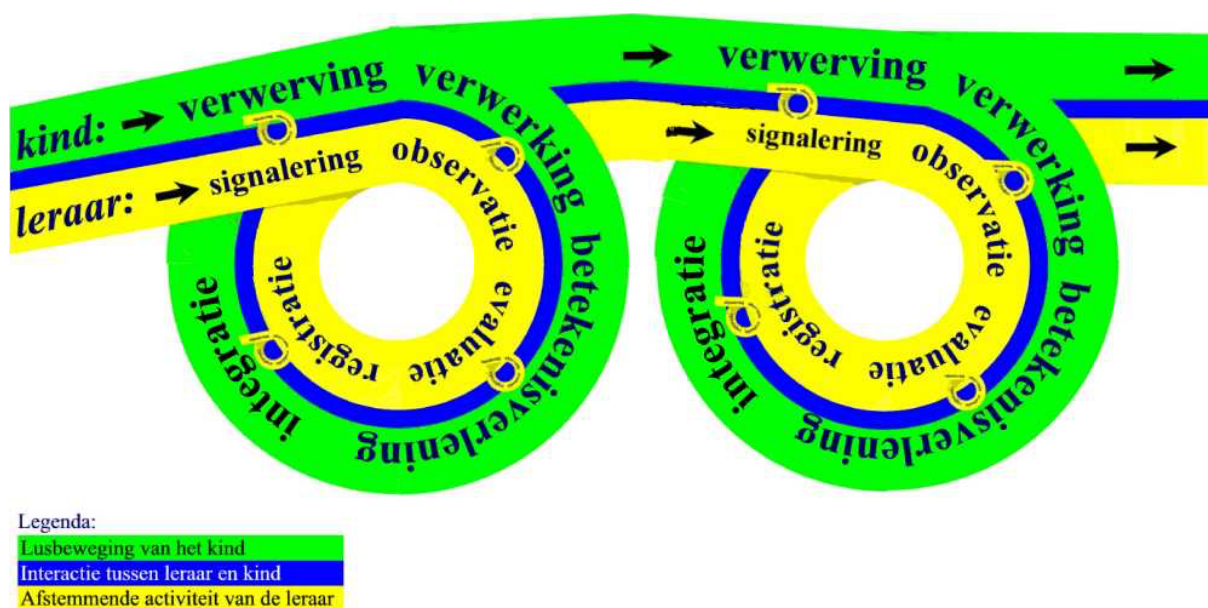
Naast het geven van een groepsles, kun je er ook voor kiezen een lesje te geven aan een individueel kind. Het doel van het lesje kan bijvoorbeeld zijn om:

- het kind te inspireren, wanneer het bijvoorbeeld aarzelt aan de slag te gaan;
- het kind uit zijn zone van laatste ontwikkeling te helpen, wanneer het bijvoorbeeld telkens naar het vertrouwde grijpt;
- het kind een herhalingslesje te geven, nadat je tijdens het 4^e-trapsgesprek hebt geconstateerd dat het doel nog niet behaald is;
- het kind te helpen verdiepen, wanneer zijn verwerkingen beperkt blijven;
- het kind uit te dagen, wanneer het bijvoorbeeld wat vluchtig is in zijn aanpak.

Wanneer start je met Taal: doen!? Je start in groep 3, als kinderen het lezen van woorden enigszins onder de knie hebben en uitgewerkt zijn met Taal: doen! voor het jonge kind. Ieder kind start dus op een ander moment. Na de zomervakantie geef je alle 3^e groepers elke dag een taalaanbieding. Gewoon rond een kleedje, lesjes en activiteiten op letter- en op woordniveau. Als je signaleert dat een kind kan lezen (hakkend en plakkend of vloeiend), dan kun je starten met de lade van groep 3. Eigenlijk ben je dan al te laat. Ons advies is om niet te lang te blijven hangen in het aanbieden van letters en woorden (zie ook de methode van Montessori). Immers, het kind kan juist door experimenteren met de werkjes in de zone van de naaste ontwikkeling beter leren lezen. Daarnaast wordt door de inhoud de nieuwsgierigheid gewekt en wil het kind vanzelf moeilijkere woorden lezen en begrijpen, wil het vlotter lezen. Hoge verwachtingen zijn belangrijk en woorden in de context van een zin of verhaal stimuleren het leesbegrip en het vlotter lezen. Alle kinderen starten dus op hun eigen moment in de eerste lade van de middenbouw. Start eerst in de lade met de kernen Taal & ik, Taal & expressie en Taal & wereld. Het draait dan om lezen en produceren van taal op een eigen wijze (geen zorgen nog om fonetisch gespelde woorden en zinnen). Pas later komt Taal & de basis in beeld, wanneer het correct spellen van woorden geoefend gaat worden.

Houding van de leerkracht

Werken volgens de lijn van de leerkracht, vergt een actieve houding van je. Bovengenoemde aanbiedingen en interventies, zijn mogelijk wanneer je signaleert, goed observeert en ziet wat de kinderen nodig hebben; óf de groep als geheel, óf de kleine groep, óf het individuele kind. Op basis van jouw dagelijkse signaleringen en observaties, stem je je activiteiten voortdurend af. Zo besluit je om te herhalen, aanbieden, stimuleren, prikkelen, uitdagen etc. Dat gebeurt meer gestuurd als je je onderwijs plant en natuurlijk ook als je ongepland direct ingaat op dat wat je ziet. Je werkt volgens het lusmodel⁹, het didactisch model voor het vernieuwd montessorionderwijs.

Naast het signaleren en observeren, is het essentieel dat je regelmatig evalueert en feedback geeft. Dat kan op twee manieren tijdens je rondgang:

- terwijl het kind met een werkje bezig is;
- nadat het kind met een werkje klaar is.

In het eerste geval pleeg je een interventie op basis van wat je het kind ziet doen. Je kiest er bijvoorbeeld voor om hardop te verwoorden wat je ziet en daarmee het kind te helpen inzicht te krijgen in datgene wat het doet. Of je kiest ervoor het kind verduidelijkende of helpende vragen te stellen, om het meer te 'sturen'. In het tweede geval is jouw doel te achterhalen wat het kind geleerd heeft van het werkje, of het persoonlijke doel behaald is: het zogenaamde 4^e-trapsgesprek.¹⁰

Op basis van jouw signaleringen, observaties en evaluatie met het kind, bepaal je wat je registreert. Taal: doen! heeft zowel registratielijsten¹¹ voor het kind als voor de leerkracht.

⁹ Afbeelding Lusmodel <http://www.dearend.nl/Montessori/mkvs/lusmodel.htm> geraadpleegd op 15-04-2022.

¹⁰ Lees voor meer informatie En nú: Montessori!, (Hendriksen & Pelgrom), p. 58.

¹¹ Registratielijsten zijn beschikbaar als Excelbestand, zodat ze naar believen aangepast kunnen worden.

Het werken in de groep

Het mag duidelijk zijn dat hetgeen wat er voor het werken met Taal: doen! van jou gevraagd wordt, zowel iets vergt van je leerkrachtvaardigheden, als van je klassenmanagement tijdens de werkperiode. Om kinderen adequaat te kunnen begeleiden, is het nodig dat er sprake is van een vaste rondgang in je groep: het maken van de startronde, de lesjesronde en de lopende ronde. Tijdens je ronde moet je kunnen schakelen, inspelen op veranderingen en kundig zijn. Het betekent ook dat je veel vrijheid hebt om kinderen op hun eigen wijze te begeleiden. Op een manier die heel adaptief is, afgestemd op ieder kind, zonder te denken in moeilijke of makkelijke werkjes. Je weet: welke kind(eren) vandaag een lesje nodig hebben, welke onderwerpen/ leerinhouden deze periode centraal staan, welke doelen je deze periode wilt behalen. Om goed te kunnen observeren, is het van belang dat kinderen weten wanneer je niet gestoord kunt worden. Om optimaal te kunnen werken met Taal: doen! is het essentieel dat deze basisvoorwaarden aanwezig zijn, alsmede een zorgvuldig ingerichte voorbereide omgeving.

De doelen voor 3 t/m 8 zijn te vinden op de website van Taal: doen! Voor een doorgaande lijn tussen de onderbouw en de middenbouw is het daarnaast van belang te weten welke taaldoelen centraal staan in de onderbouw. Dat zijn in hoofdlijnen de volgende¹²:

- luisteren (rijmpjes opzeggen)
- mondelinge taalvaardigheid (woorden en zinnen)
- rijmen (haas-kaas; dank-plank; stoep-troep)
- klankgroepen (een woord opdelen in klankgroepen: wan-de-len)
- isoleren van klanken (waar hoor je de letter s in h-ui-s?)
- synthese van klanken (hoor ik h-ui-s, dan is dat samen huis)
- analyse van klanken (in spin hoor ik s-p-i-n)
- manipuleren van klanken (als ik de 'k' van klas verander in een 'p' staat er)
- letters herkennen
- letters benoemen
- letters schrijven

Voor de specifieke uitwerking van de doelen van taalontwikkeling van het jonge kind, kun je gebruikmaken van een overzicht van het SLO¹³. Taal: doen! voor het jonge kind is een goede voorbereiding in de onderbouw op het werken met Taal: doen!.

¹² Overgenomen uit artikel Een goede taalontwikkeling voor het jonge kind, (Marita Eskes in Zorg Primair 02-2017): <https://expertis.nl/project/een-goede-taalontwikkeling-voor-het-jonge-kind/> geraadpleegd op 14-04-2022.

¹³ <https://www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind/doelen-jonge-kind/> geraadpleegd op 14-04-2022.

Vorbereide omgeving

Als leerkracht maak je deel uit van de voorbereide omgeving; je bent als het ware een kennisbron voor kinderen. Toch is het de bedoeling dat ze in eerste instantie gegrepen en uitgedaagd worden door de aanwezige materialen ('de stem der dingen'), aan het werk willen en zelf op onderzoek kunnen uitgaan om antwoorden te vinden op hun vragen.

Een goede voorbereide omgeving is bij uitstek een goede talige omgeving. Met de kast van Taal: doen! in je groep, ben je nog niet klaar. De talige voorbereide omgeving kan bestaan uit materialen rondom luisteren, spreken, lezen en schrijven, bijvoorbeeld:

- een boekenkast met een rijk en gevarieerd aanbod van prentenboeken, leesboeken, verhalen, gedichten, informatieve boeken;
- een map met rijke teksten¹⁴ over allerlei onderwerpen die aansluiten bij de kosmische lessen;
- cd's met liedjes en luisterboeken; of een iPod;
- devices met digitale (prenten)boeken, oefensoftware, taalgames en apps;
- een schrijfkast met diverse lettersoorten (drukletters, schrijfletters, sierletters, hoofdletters, en ook pictogrammen en logo's), gevarieerd schrijfgerei, papiersoorten, stroken, krijt- en wisbordjes;
- een aandachtstafel, waardoor zichtbaar is wat er op dat moment in de groep centraal staat en waarbij aandacht is voor taal. De tafel is gevuld met concreet materiaal, enkele boeken en werkjes die kinderen aanzetten tot ontdekken en denken. Hiervoor kan heel goed een werkje of een Raad & daadkaart gebruikt worden. Daarnaast zijn bijbehorende verwerkingen van kinderen zelf zichtbaar in de klas, waardoor andere kinderen geprikkeld worden het werkje ook te willen doen.

Het is belangrijk dat je als leerkracht vooral sámen met de kinderen zorgdraagt voor de inrichting van de fysieke talige omgeving; deze wordt zo van hen en het verhoogt de betrokkenheid. Je zorgt ervoor dat woorden altijd onderdeel zijn van de voorbereide omgeving, dat ze op de aandachtstafel liggen, op de woordmuur hangen. Daarnaast is het essentieel je te realiseren dat je onderdeel uitmaakt van je voorbereide omgeving en dat je voortdurend bewust bent van het 'voorleven'; van de geestelijke talige omgeving. Je bent je bewust van jouw rijke taalgebruik, zorgt dat je veel verschillende woorden gebruikt in verschillende contexten. Verder laat je zien en horen dat bezig zijn met taal jou enorm boeit, dat taal jou dagelijks inspireert, dat je van mooie woorden en taalgrapjes geniet. Je leeft ook voor dat je van lezen houdt en neemt met regelmaat zelf even de rust om te lezen wanneer de groep stilletjes en daarnaast lees je ook dagelijks minimaal 20 minuten voor aan de groep, waarbij een kort interactiemoment over de inhoud nooit ontbreekt. Je stimuleert daardoor leesplezier en leeshonger, want zonder voorlezen kunnen kinderen niet uitgroeien tot echte lezers.¹⁵ Naast het bevorderen van nieuwsgierigheid naar boeken, draagt voorlezen ook bij aan de literaire competenties van kinderen en

¹⁴ Erna van Koeven en Anneke Smits wijden in hun boek *Rijke taal* (2020) een helder hoofdstuk over rijke teksten en hoe je ze gebruikt. Ook bloggen ze hierover:

<https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2020/01/focus-op-begrip-een-handleiding-in.html>, geraadpleegd op 14-04-2022.

¹⁵ Aidan Chambers (1991), *De leesomgeving*, Amsterdam: Querido, p.67.

de uitbreiding van hun woordenschat, zeker wanneer er wordt voorgelezen uit een boek dat inhoudelijk past bij het thema dat op dat moment centraal staat.

Leren leren

Bovengenoemd 'voorleven' wil ook zeggen dat je kinderen leert leren, door zelf een lerende houding aan te nemen en te laten zien hoe dat leren kan gaan. Omdat kinderen direct aan de slag kunnen met de werkjes van Taal: doen! wordt leren leren gestimuleerd. Een kind kiest een werkje omdat het ermee werken wil. Omdat het uitgedaagd wordt door de titel van het doosje of de kaart.

Taal: doen! zorgt voor een 'open start':

Zowel bij reken- als taalonderwerpen blijkt zo'n open start, die uitnodigt tot waarnemen en onderzoeken, waardevol onderwijs op te leveren. Niet zozeer doordat het 'leuk' is, maar vooral doordat dit leerlingen in staat stelt aan te sluiten bij hun eigen voorkennis en denken en doen te combineren. Hierdoor worden bestaande verbindingen in de hersenen benut en verder uitgebreid of versterkt. Als leerlingen snappen wat er aan de hand is, wat eraan te begrijpen, weten en kunnen is, kunnen zij actief daarmee aan de slag. Dan is er pas sprake van doelgericht oefenen of van systematisch onderzoeken. Dan is er pas sprake van effectief leren.¹⁶

Oefenen en toepassen zijn binnen Taal: doen! verweven. Doordat er in de werkjes gevraagd wordt het geleerde direct toe te passen – de zogeheten 'transfer' – krijgt het geleerde betekenis voor het kind, en zal de kennis beter beklijven. Doordat er in de werkjes geregeld aandacht gevraagd wordt voor het leerproces - laat zien wat je geleerd hebt, vraag feedback aan een ander – wordt de bewustwording gestimuleerd en wordt het voor kinderen mogelijk om persoonlijke conclusies te trekken, samenhang te ontdekken en eigen concepten te construeren. Het leerproces is dan van de kinderen zelf.

Aangezien elk individueel leerproces anders verloopt, is het belangrijk dat tijdens een aanbieding of tijdens het reflectieve gesprek zowel de leerkracht als het kind bewust zijn van datgene wat er voor dat kind op dat moment te leren is. Een werkje heeft een doel en op welke manier het kind naar dat doel toewerkt of ermee verder gaat, is aan het kind. Dat betekent dat kinderen het nodig hebben om zich bewust te worden van hun leerbehoeften en leervoorkeuren. Dat vraagt van jou in de eerste plaats kennis van het stellen van de goede vragen. Het vraagt óók van jou om aan de kinderen duidelijk te maken dat het doel van het werkje niet is dat het af moet zijn, én dat het doel van het werkje niet direct behaald is als het werkje af is. Want dán begint het leren pas - de transfer: het toepassen van hetgeen dat je geleerd hebt in een andere context. Het is daarnaast aan jou om te laten zien dat er méér kan met een werkje of naar aanleiding van een werkje of het doel van een werkje, dan het kind in eerste instantie in de gaten heeft. Taal reikt verder, taal is nooit af en het creatieve denken, het denken buiten de kaders van het werkje, wordt ook door jou gestimuleerd. Je kent vast de denksleutels. De denksleutels zijn gebaseerd op 'the Thinkers Keys' van T. Ryan¹⁷. Overal op het net vind je variaties op de sleutels. Gebruik ze, ontwerp nieuwe en deel ze met anderen.

¹⁶ De manier van leren moet kloppen, artikel Dolf Janson (2014), <http://wij-leren.nl/manier-van-leren-moet-kloppen.php> geraadpleegd op 14-04-2022.

¹⁷ <https://www.thinkerskeys.com/> geraadpleegd op 14-04-2022.

Denkvaardigheden nemen binnen Taal: doen! een belangrijke plaats in. Bij denkvaardigheden is er sprake van 'lagere-orde-denken' en 'hogere-orde-denken'. Bloom ontwierp een taxonomie¹⁸ waarin zes denkniveaus worden onderscheiden:

De eerste drie niveaus behoren tot het lagere-orde-denken. Onthouden, begrijpen en toepassen zijn relatief eenvoudig en eenduidig. Alle werkjes van Taal: doen! doen ten minste beroep op deze eerste drie niveaus. De volgende drie niveaus behoren tot het hogere-orde-denken. Analyseren, evalueren en creëren doen een groter beroep op het denken, dat kritischer en complexer is. Taal: doen! streeft er naar kinderen uit te dagen zich te begeven in het gebied van het hogere-orde-denken: ze worden bijvoorbeeld gestimuleerd om zelfstandig onderzoek te doen, verder en meer kritisch na te denken, hun probleemoplossend denkvermogen aan te spreken en in discussie te gaan over hun bevindingen. Het ene werkje leent zich daar meer voor dan het andere werkje en daarnaast is het aan jou als leerkracht om dit hogere-orde-denken te stimuleren, waarbij je steeds weer oog hebt voor het individuele kind.

¹⁸ Afbeelding Bloom's Taxonomie <http://talentstimuleren.nl/thema/stimulerend-signaleren/rijke-leeractiviteiten/bloom> geraadpleegd op 14-04-2022.

DEEL 2

Verantwoording en toelichting

Verantwoording: kerndoelen en leerlijnen

De inhouden van de kernen van Taal: doen! zijn ontwikkeld vanuit het Referentiekader taal en rekenen¹⁹ zoals die zijn opgesteld in opdracht van het ministerie van OC&W (SLO, 2009). In het eerder uitgegeven kerndoelenboekje (SLO, 2006, p.11-12) staat:

Taalverwerving en -onderwijs verlopen als het ware in cirkels: het gaat vaak om dezelfde inhouden, maar de complexiteit en de mate van beheersing nemen toe. Anders gezegd: het onderwijs in Nederlandse taal is erop gericht dat kinderen in de beheersing van deze taal in en buiten school steeds competentere taalgebruikers worden. Die competenties zijn te typeren in vier trefwoorden:

- *kopiëren: zo letterlijk mogelijk een handeling nadoen (overschrijven van het bord bijvoorbeeld);*
- *beschrijven: op eigen wijze (in eigen woorden) toepassen van een vaardigheid (verslag uitbrengen, informatie geven of vragen bijvoorbeeld);*
- *structureren: op eigen manieren ordening aanbrengen;*
- *beoordelen: reflectie op mogelijkheden, evalueren.*

*Deze trefwoorden zijn niet zonder meer tot formuleringen in kerndoelen te verwerken, omdat het vaak gaat om een combinatie van competenties.*²⁰

Het is juist deze combinatie van competenties waar ook Taal: doen! vanuit gaat. Wij bieden taal in samenhang. Doe je een werkje, dan werk je aan meerdere competenties en doelen tegelijk. Horizontaal en verticaal werk je binnen de aangeboden inhouden voortdurend aan bovenstaande competenties.

Kopiëren: kinderen leren door ervaren en doen, door nadoen en kopiëren. Dat kan een aangeboden lesje van de leerkracht zijn of van een ander kind. Dat kan ook een werkje zijn dat gekopieerd en ingeoefend wordt, waarna het kind de vrijheid heeft zichzelf verder te brengen en met nieuwe ideeën te komen.

Beschrijven: Taal: doen! nodigt kinderen voortdurend uit tot het ‘taal geven aan’ de verworven kennis, zowel schriftelijk als mondeling als visueel. Het presenteren van het geleerde zit verweven in alle aangeboden kernen en domeinen.

Structureren: kinderen ordenen van nature graag. Het is een manier om de wereld te leren begrijpen. Kunnen ordenen is een van de belangrijkste vaardigheden om tot werkelijke kennis en inzichten te komen. De werkjes bieden soms de structuur zoals een kind die hoort te leren, bijvoorbeeld met een Raad & daadkaart waarmee je leert een mindmap te maken. Vaak wordt het kind echter uitgedaagd zelf de ordening en structuur aan te brengen om zo de verwerving te stimuleren.

¹⁹ Te vinden op: <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/referentiekader-taal/>, geraadpleegd op 14-04-2022.

²⁰ Te vinden op: <https://www.slo.nl/sectoren/po/kerndoelen/>, geraadpleegd op 14-04-2022.

Beoordelen: de zelfreflectie en het krijgen van feedback van groepsgenoten en de leerkracht vormt een essentieel onderdeel binnen de werkwijze van Taal: doen!

Naast algemene kerndoelen, heeft het SLO in 2011 een uitwerking²¹ van het referentiekader Nederlandse taal gepubliceerd, waarop onze leerlijnen zijn gebaseerd. Die lijnen vind je terug in de opbouw van de losse kernen, waarbij het bij Taal & de basis iets anders is vormgegeven. Waar de andere drie kernen een opbouw in moeilijkheidsgraad hebben, te herkennen aan de donker wordende kleuren van de doosjes, heeft Taal & de basis geen direct zichtbare opbouw.

Toelichting bij de kernen

Taal & de basis

De basis bestaat uit een kerndoeldekkende spellings- en grammaticaliijn, die gebaseerd is op de referentieniveaus, te vinden in het eerdergenoemde Referentiekader taal en rekenen. Woordbenoemen en zinsontleden komen uitgebreid aan bod. Daarin gaan we tot referentieniveau S2, een niveau dat niet alle kinderen hoeven te behalen aan het eind van de basisschool. Terwijl kinderen aan hun goede taalbasis werken, kunnen ze ook aan de slag met de overige kernen.

Taal & ik

Hoe kan ik taal gebruiken? Wat past er van nature bij mij? Welke manieren van uitdrukken zijn er? Hoe kan ik nog anders communiceren? Wat heb ik hierin te leren? Hoe luister ik naar anderen? Hoe word ik mij daar bewust van? Wat doet de taal met mij en hoe denk en reageer ik? Bij de kern Taal & ik, ligt de nadruk op interactie en de sociaal-emotionele ontwikkeling, gevoelswoordenschat, uitdrukkingen en gezegden, filosofische denkvragen en zelfbewustzijn.

Taal & expressie

Op welke manieren kan ik uiting geven aan dat wat ik wil communiceren? Welke verschillende vormen zijn er? Met welk doel gebruik ik bepaalde vormen dan? Hoe kan ik de ander begrijpen en de ander mij? Bij Taal & expressie komen poëzie, kinderliteratuur, beeldtaal en andere creatieve uitingsvormen aan bod.

Taal & wereld

Wat gebeurt er om mij heen? Hoe ga ik om met die informatie? Hoe kan ik iets onderzoeken? Op welke manieren kan ik gevonden informatie verwerken? Hoe kan ik taal geven aan waar ik mij over verwonder en wat ik allemaal ontdek? Het gaat binnen Taal & wereld over lezen en begrijpen van teksten, verkrijgen van onderzoeksvaardigheden en verwerken en presenteren van informatie op verschillende manieren.

²¹ Leerstoflijnen beschreven door het SLO: <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/leerstoflijnen-po>, geraadpleegd op 14-04-2022. Handige site met de leerstoflijnen en tussendoelen taal beschreven in vier hoofddomeinen: <https://www.leerlijnentaal.nl/> geraadpleegd op 14-04-2022.

Taal & media

Welke media zijn er? Hoe wordt taal toegepast in deze media? Wat kunnen het internet en de sociale media voor mij betekenen? Hoe en met welk doel ga ik hier mediawijs mee om? De inhoud van Taal & media zit verweven in de overige kernen.

Toelichting bij de taaldomeinen

Hieronder volgen de toelichtingen bij de specifieke taaldomeinen binnen Taal: doen!. Een van de belangrijkste overkoepelende leerkrachtvaardigheden binnen taalonderwijs is 'modeling'. Dit houdt in dat de je bepaalde denkprocessen hardop verwoordt. Zo worden ook impliciete en daardoor onzichtbare vaardigheden voor het kind verduidelijkt. Je fungeert als een model voor het kind. Op het platform Les in taal, worden de volgende twee voorbeelden gegeven²²:

Voorbeeld begrijpend lezen

De leraar die hardop denkend voorleest, stelt impliciet of expliciet vragen aan zichzelf en beantwoordt die vragen ook zelf. Zodoende laat hij de leerlingen zien op welke wijze hij gegevens uit de tekst met elkaar combineert; hoe hij zijn eigen kennis over het onderwerp van de tekst inschakelt en hoe hij oplossingen voor een bepaald probleem bedenkt.

Voorbeeld stellen

Door de denkprocessen die optreden bij het schrijven van een tekst hardop voor te doen, ondersteunt de leraar het schrijven van de leerlingen. De leraar brengt bijvoorbeeld zijn gedachten onder woorden als hij een brief aan de burgemeester begint: "Wat zet ik er ook alweer boven? Beste burgemeester? Lieve burgemeester? Nee, dat klinkt niet goed. De burgemeester is een belangrijk iemand, dus geachte burgemeester."

²² Voorbeelden modellen http://www.lesintaal.nl/platform_taaldidactiek/5_begrijpend_lezen/kennisbasis.htm geraadpleegd op 14-04-2022.

Domein woordenschat

De woordenschataanbieding binnen Taal: doen! combineert de didactische vaardigheden en de inzet van de leerkracht met het eigenaarschap van de kinderen. Naast een aanbod vanuit de werkjes van Taal: doen! en het aanbod van de leerkracht, gaan kinderen zelf actief op zoek naar woorden en kunnen zo bewust hun woordenschat uitbreiden. Zo is er weer sprake van de lijn van de leerkracht en de lijn van het kind.

De leerinhouden voor de kinderen zijn als volgt:

- thuistaal - schooltaal – vaktaal
- structuren en ordenen
- formuleren
- reviseren en reflecteren
- verzorgen

Voor de leerkracht staan de volgende vaardigheden centraal:

- selecteren en semantiseren
- impliciet en expliciet aanbod
- rijke woordenschat
- modellen

In 2009 is er in opdracht van de PO-Raad een brochure van Marianne Verhallen verschenen, getiteld *Meer en beter woorden leren*²³, over de relatie tussen taalvaardigheid en schoolsucces. Ze noemt daarin vijf grondslagen voor het leren van woorden, waar je als leerkracht rekening mee moet houden in je woordenschatonderwijs.

- Woordenschatverwerving is *cumulatief*: hoe groter de woordenschat, hoe gemakkelijker het is om nieuwe woorden erbij te leren. Op elk nieuw geleerd woord kun je weer met andere woorden voortbouwen.
- Woordenschatuitbreiding is onlosmakelijk verbonden met *kennisopbouw*. Iemand met een rijke woordenschat kan niet alleen beter en preciezer communiceren, maar ook beter denken over de wereld om hem heen. We denken tenslotte in woorden.
- Kennis van achterliggende woordbetekenissen wordt *geleidelijk opgebouwd*. Woorden kunnen meer of minder goed worden gekend. Het verwerven van diverse betekenisaspecten heeft tijd nodig.
- Naast de oppervlakkige, concrete betekenis-toekenning, is het van belang de *diepere, meer abstracte betekenisinvulling* van woorden te kennen. Het gaat dan vooral om het kennen van betekenisrelaties tussen woorden.
- *Verschillen in woordenschat* tussen individuele kinderen in de klas kunnen heel groot zijn. Een kind met een kleinere woordenschat zal veel minder betekenisaspecten toekennen aan

²³ Te downloaden via: <https://www.lowan.nl/po/lesmateriaal/meer-en-beter-woorden-leren/> geraadpleegd op 14-04-2022.

hetzelfde woord dan een kind met een grotere woordenschat. Het gaat dan dus niet alleen om de kwantiteit (hoeveel woorden kent het kind?), maar ook om de kwaliteit (hoe goed kent het kind de woorden: hoeveel en welke betekenisaspecten?).

Verhallen noemt in de brochure drie aangrijpingspunten voor succesvol woordenschatonderwijs:

- Kinderen beschikken over een geweldig *woordleermechanisme*: al pratend en luisterend leren kinderen van jongs af aan al woorden en betekenissen. In een rijke taalomgeving pikken ze ongemerkt de hele dag door woorden op. Dit wordt de incidentele woordenschatuitbreiding genoemd tegenover intentioneel, waarbij iemand een kind expliciet een woord aanleert.
- Bij woordenschat is er geen leerlijn in traditionele zin: er is *geen precieze dwingende volgorde*. We kunnen onze blik dus richten op woorden die kinderen nodig hebben in aankomende lessen of activiteiten. Het is niet effectief om losse, onderling niet-gerelateerde woorden te leren, maar juist woorden in een bepaalde context, zoals sleutelwoorden uit een voor te lezen prentenboek of een zaakvaktekst.
- In het onderwijs zijn het de *leerkrachten* die het verschil maken. Wanneer zij kennis hebben van goed woordenschatonderwijs, helder uitleggen en een systematische aanpak hanteren waarbij woorden ook terugkomen, zullen kinderen woorden sneller begrijpen, beter onthouden en vooruit gaan.

De woordencirkel

Verhallen heeft een essentiële bijdrage geleverd aan het op de kaart zetten van woordenschatonderwijs, o.a. met haar boek *Met woorden in de weer*²⁴. Haar daarin uiteengezette viertakt-aanpak voor het expliciet aanbieden van woordclusters wordt op veel scholen toegepast. Wanneer je echter werkt met Taal: doen! is het van belang je te realiseren dat je altijd werkt vanuit een betekenisvolle rijke context; de inhoud staat voorop:

*(...) duurzaam woordenschatonderwijs is meer dan het expliciet aanleren van nieuwe woorden. Ook de impliciete kant, waarbij kinderen voortdurend taalkundig uitgedaagd worden en tegen onbekende woorden aanlopen, is belangrijk. Daarbij is het hun taak om de betekenis zelf of samen met anderen te achterhalen. Om ze vervolgens in vele contexten te gaan gebruiken en te delen met anderen, waardoor die er ook weer van kunnen leren.*²⁵

²⁴ D. van den Nulft en M. Verhallen (2009), *Met woorden in de weer*: praktijkboek voor het basisonderwijs, Bussum: Uitgeverij Coutinho.

²⁵ Citaat en afbeelding woordencirkel van Jos Cöp (2017), *Woordenschatonderwijs in de 21e eeuw: effectief en uitdagend*, <https://wij-leren.nl/woordenschatonderwijs-21e-eeuw-onderwijskundig-leiderschap.php> geraadpleegd op 14-04-2022.

Duurzaam woordenschatonderwijs kun je dan weergeven in de vorm van een cirkel:

Nieuwe woorden ontmoeten de kinderen de hele dag door, werkend met Taal: doen!. Aangezien de kinderen ook uitgedaagd worden om met kosmische thema's aan de slag te gaan, komen ze veelvuldig in aanraking met nieuwe woorden en dus nieuwe kennis. Omdat de werkjes de kinderen ook echt taal laten dóen, passen ze nieuw aangeleerde woorden toe. Daarmee is er sprake van voortdurende woordenschatuitbreiding en is de cirkel rond.

Lijn van de leerkracht

De lijn van de leerkracht gaat in eerste instantie om het impliciete woordenschataanbod door een rijk ingerichte taalomgeving en het modelen middels rijk taalgebruik. Dit impliciete aanbod is leidend. Je zorgt altijd voor een goed gevulde plank met boeken en rijke teksten die passen bij het actuele kosmische onderwerp. Daarnaast kan er soms sprake zijn van een expliciet aanbod dat nodig is vanuit de leerkracht. Dat kan op verschillende manieren. Je kunt:

- een woordenschatwerkje van Taal: doen! aanbieden of in de spotlights zetten, zoals een werkje over mediataal;
- woorden aanbieden binnen het actuele kosmische onderwerp. Dat kan door middel van expliciete instructie, maar ook door een doelgericht impliciet aanbod, door voor te lezen uit een themaboek of te kijken naar thematisch beeldmateriaal en hetgeen dat gelezen of bekeken is samen te bespreken en/of er daarna over te schrijven.

Als je kiest voor een expliciete aanbieding van enkele belangrijke en/of moeilijke woorden, heb je de keuze uit twee manieren:

- intensief, door bijvoorbeeld gebruik te maken van de Viertakt van Verhallen²⁶, waarbij je woordclusters aanbiedt die van belang zijn voor algemene kennisopbouw, gekoppeld aan een thema of schooltaalwoorden;
- oppervlakkig, door bijvoorbeeld twee kernwoorden uit een tekst of instructie kort te bespreken, zodat er vervolgens beter vervolg gegeven kan worden aan de lesinhoud, het lesdoel, en/of de activiteit die centraal staat.

Om te weten of het woordleerproces geslaagd is kun je tijdens gesprekken controleren of de kinderen passief dan wel actief het woord kennen. Receptief woordgebruik (begrijpen) gaat vooraf aan productief woordgebruik (gebruiken). Bij een rijk taalaanbod en taalgebruik van de leerkracht zijn expliciete toetsen overbodig. Bovendien zijn alle verwerkingen die de kinderen binnen Taal: doen! maken belangrijke bronnen om te zien welke woorden op welke manier door hen gebruikt worden. Taal doen! sluit dan ook aan bij 'de viertakt anders bekeken', die de auteurs van Rijke taal²⁷ beschrijven in hun hoofdstuk over taalontwikkeling in rijke contexten:

Voorbewerken

Kiezen voor een multiperspectivisch thema; kiezen uit een groot aantal boeken en teksten die aansluiten bij de verschillende perspectieven van dit thema; kiezen van voorwerpen, filmpjes om te zorgen voor kennisopbouw, zorgen voor betekenisvolle opdrachten die aansluiten bij het thema en de teksten; enthousiast maken van leerlingen voor het thema en de boeken.

Semantiseren

Lezen en voorlezen van teksten en boeken (fictie en non-fictie) rond een thema en daarover in gesprek gaan. Samen met leerlingen zoeken naar concepten die de moeite waard zijn om te bewaren en daar bijvoorbeeld een woordveld van maken.

Consolideren

Het uitvoeren van betekenisvolle opdrachten bij thema's en teksten.

Evalueren

Leerlingen vragen te vertellen of te schrijven over wat zij geleerd hebben over een thema.

²⁶ https://www.leraar24.nl/app/uploads/Woordenschat_PO_Bijlage2_Kwaliteitskaarten-Woordenschat-gebundeld.pdf geraadpleegd op 14-04-2022.

²⁷ Koeven, E. van en Smits, A. (2020), Rijke taal – Taaldidactiek voor het basisonderwijs, Amsterdam: Boom, p.106

Lijn van het kind

De lijn van het kind gaat vooral om de incidentele woordenschatuitbreiding. Er is geen gericht woordenschataanbod vanuit de leerkracht, het kind leert onbewust en bewust zelf woorden. Dat kan op verschillende manieren. Het kind kan:

- incidenteel woorden leren door actief op zoek te gaan naar woordbetekenissen, bijvoorbeeld door het gebruik van een woordenboek;
- meer gericht woorden leren door sleutelwoorden uit een tekst in kaart te brengen tijdens het lezen van een informatieve tekst;
- een werkje kiezen met te leren woorden;
- een Raad & daadkaart nemen, zoals het maken van een woordveld, om woorden binnen een gezamenlijk kosmisch onderwerp of een eigen kosmisch onderzoek in kaart te brengen.

Ook binnen woordenschatonderwijs staat het 'voorleven' centraal. Door zelf een actieve en lerende houding aan te nemen, door te modelen wanneer je als leerkracht een woord tegenkomt dat je niet kent en hardop vertelt en voordoet hoe je dit aanpakt, stimuleer je de kritische en actieve houding van kinderen, waardoor ze gemotiveerd zullen raken om woordbetekenissen zelf te willen achterhalen.

Domein mondeling taalgebruik

Ook binnen het domein mondeling taalgebruik is het modelen van belang. Daarnaast vragen de volgende leerkrachtvaardigheden aandacht:

- feedback geven
- rijk taalgebruik

Voor de kinderen komen de volgende leerinhouden aan bod:

- spreek- en luisterdoelen
- spreekvaardigheden
- taalfuncties
- taalkenmerken

Kinderen op de basisschool zitten in de zogenaamde voltooiingsfase van taalverwerving. Voorafgaand hieraan onderscheiden we twee andere linguale of talige fasen²⁸:

- vroeglinguale periode (1-2,5 jaar): eenwoordzin, tweewoordzin, meerwoordzin;
- differentiatiefase (2,5-5 jaar): explosieve ontwikkeling waarin reeds verworven aspecten worden uitgebouwd en verfijnd, en nieuwe aspecten aan bod komen;
- voltooiingsfase (5 jaar en ouder): het kind bezit de bouwstenen, voor mondelinge taalvaardigheid komen er geen nieuwe aspecten meer bij. De puntjes worden op de i gezet.

²⁸ Fasen en functies van taal overgenomen van platform Les in taal:
http://lesintaal.nl/platform_taaldidactiek/1_mondelinge_taalvaardigheid/kennisbasis.htm geraadpleegd op 15-04-2022.

De bouwstenen van onze taal zijn onze woorden. Vandaar ook het belang van de uitbreiding van de woordenschat. Het betekent dat kinderen vooral ook uitgenodigd moeten worden om veel te communiceren, zowel schriftelijk als mondeling. Daarbij heeft taal drie functies:

- *de communicatieve functie*: taal wordt gebruikt om te communiceren met anderen. Een taalgebruiker wil iemand bijvoorbeeld informeren of amuseren;
- *de conceptualiserende functie*: taal wordt gebruikt om de werkelijkheid te ordenen. Via de taal die je gebruikt, verwijst je voortdurend naar betekenissen en concepten. Een taalgebruiker benoemt de werkelijkheid om zich heen en beschrijft relaties. Hiermee krijgt hij grip op die werkelijkheid;
- *de expressieve functie*: taal wordt gebruikt om uitdrukking te geven aan persoonlijke emoties.

Zowel de mondelinge communicatieve als de mondelinge expressieve functie van taal komen bij Taal: doen! ruimschoots aan bod. Enerzijds door kinderen te stimuleren veel met elkaar in gesprek te gaan tijdens het leren en over het geleerde, feedback te geven en te ontvangen. Anderzijds door een gericht aanbod van werkjes en Raad & daadkaarten met onder andere de volgende leerinhouden:

- dialoog
- groepsgesprek
- spreekbeurt
- voordracht
- betoog

Bij de communicatieve functie van taal hebben we te maken met sociale taalfuncties, waarbij deze onderverdeling gemaakt wordt:

- *zelfhandhaving*: zichzelf verdedigen of bezit beschermen;
- *zelfsturing*: eigen handelingen met woorden ordenen of plannen;
- *sturing van anderen*: beïnvloeden van gedrag van anderen;
- *structurering van het gesprek*.

Naast de communicatieve en expressieve functies van taal, zien we ook de conceptualiserende functie terug in het domein mondeling taalgebruik:

- *rapporteren*: verslag doen van iets wat in de werkelijkheid voorkomt. Hieronder vallen: benoemen/etiketteren, beschrijven, vergelijken;
- *redeneren*: beschrijving waarin een extra denkstap wordt verwoord. Hieronder vallen: chronologisch ordenen; concluderen; middel-doelrelatie of instrumentele relatie leggen; oplossen van een probleem; oorzaak-gevolgrelatie leggen;
- *projecteren*: verplaatsen in de gedachten en de gevoelens van iemand anders.

Lijn van de leerkracht

Het centraal stellen van een leerinhoud, een werkje van de week en/of het plannen van presentaties horen bij de lijn van de leerkracht. Om mondeling taalgebruik te stimuleren, stel je als leerkracht veel vragen tijdens de gezamenlijke momenten en nodig je de kinderen uit tot taalproductie. Je doel is om:

- het kind zelfstandig en kritisch te laten nadenken;
- na te gaan of het kind het tempo en het niveau van de aanbieding kan volgen;
- na te gaan of het kind begrippen en feiten kan reproduceren;
- een gedachtegang op te sporen en het kind bewust te maken van zijn gevoelens, houding en mening ten aanzien van bepaalde verschijnselen.

Je bent je tijdens het stellen van vragen voortdurend bewust van je doel en kiest daarbij bewust voor gesloten of open vragen, waarbij open vragen de voorkeur hebben. Jouw verschillende vragen doen een beroep op verschillende cognitieve taalfuncties. Bij het stellen van vragen is het dus belangrijk om aan te sluiten bij de taalvaardigheid en het cognitieve niveau van het kind.

Lijn van het kind

Doordat je als leerkracht voortdurend bezig bent met het modellen (geven van lesjes, stellen van vragen, hardop (mee)denken en voordoen), worden kinderen uitgenodigd zelf ook meer taal te produceren op die verschillende manieren. De werkjes van Taal: doen! bieden veel ruimte voor eigen initiatieven van kinderen om het geleerde mondeling te verwoorden of te presenteren.

Domein stellen

Binnen het domein stellen gaat het om de schriftelijke communicatie. We zien dezelfde functies van taal terug, zoals hierboven uiteengezet onder het domein mondeling taalgebruik. Door middel van de communicatieve functie wil de schrijver een bepaald doel bij de lezer bereiken; hij wil hem ergens over informeren of hem ergens toe bewegen. Door middel van de conceptualiserende functie probeert de schrijver greep te krijgen op de werkelijkheid. Hij wil die werkelijkheid benoemen, relaties onder woorden brengen, enzovoort. Door middel van de expressieve functie wil de schrijver uiting geven aan zijn gevoelens en verlangens. De schrijver wil zelf genieten en de ander laten genieten van taal.

De mondelinge taalvaardigheid heeft invloed op het stellen. Wanneer kinderen mondeling goed hun verhaal kunnen doen, neemt de kans toe dat ze dat schriftelijk ook kunnen.

Andersom kunnen schrijfactiviteiten bepaalde vormen van mondelinge communicatie ondersteunen. Bij het houden van een presentatie zet je bijvoorbeeld belangrijke punten op (digitaal) papier.

Voor de kinderen komen de volgende leerinhouden aan bod:

- schrijfdoel
- structuren en ordenen
- formuleren
- reviseren en reflecteren
- verzorgen

Bij de leerkracht wordt er beroep gedaan op de volgende vaardigheden:

- gerichte aanwijzingen
- modellen
- tekstbespreking

Lijn van de leerkracht

We maken onderscheid tussen het schrijfproduct (de tekst) en het schrijfproces. Terwijl het schrijfproduct concreet en zichtbaar is, is het schrijfproces niet direct zichtbaar; het speelt zich af in het hoofd van de schrijver. Opnieuw is het dus van belang dat je als leerkracht modelt en laat zien hoe dat schrijfproces in zijn werk kan gaan. Centraal staan daarbij de volgende componenten:

- *het wat*: onderwerp van de tekst (conceptuele kennis);
- *het hoe*: over het taalsysteem (woordgebruik, zinsbouw, spelling);
- *de vorm*: over het retorisch systeem (tekstsoorten, stijl, publiekgerichtheid, doelgerichtheid);
- *de aanpak*: over de schrijfprocedures (oriënteren, plannen, formuleren, reviseren).

Het schrijfproces bestaat uit drie fasen: plannen, schrijven en reviseren. Deze fasen beïnvloeden elkaar sterk en wisselen elkaar voortdurend af.

Tijdens het *plannen* kies je het onderwerp en ontwikkel je een bepaald idee over de te schrijven tekst. Je maakt gebruik van je aanwezige kennis.

Tijdens het *schrijven* zet je je gedachten om in geschreven taal. Je kiest je woorden, zinnen en alinea's (formuleren) en maakt gebruik van taalregels voor spelling en interpunctie (coderen).

Tijdens het *reviseren* herlees en herzie je (delen van) je tekst. Het kan gaan om revisies van de formulering, de inhoud, de ordening, de spelling en interpunctie. Het reviseren gebeurt zowel aan het eind van, als tijdens het schrijfproces.

Een mooie en effectieve manier om modelend een bepaald genre aan te bieden is de Taalronde, van Suzanne van Norden. Alle taaldomeinen worden in deze aanpak verweven.²⁹

De lijn van het kind

Je kunt als leerkracht modellen om het stellen aan te leren, het kind kan ook direct zelf aan de slag. Veel werkjes nodigen uit tot stellen. Meerdere Raad & daadkaarten geven een duidelijk stappenplan voor het schrijfproces. Er zijn specifieke Raad & daadkaarten die leiden tot een bepaald schrijfproduct, zoals een folder, sprookje, gedicht of toneelstuk. De werkjes van Taal: doen! bieden veel ruimte voor eigen initiatieven van kinderen om het geleerde schriftelijk te verwoorden en te presenteren.

²⁹ Norden, S. van (2018), Iedereen kan leren schrijven. Schrijfplezier en schrijfvaardigheid in het basisonderwijs, Bussum: Coutinho. Ze heeft ook een blog met uitgewerkte actuele lessuggesties: <https://iedereenkanlerenschrijven.nl/> geraadpleegd op 15-04-2022.

Domein taalbegrip

Het domein taalbegrip omvat het begrijpen van taal om je heen, zowel mondelinge als schriftelijke boodschappen. Binnen Taal: doen! komen de volgende leerinhouden voor kinderen aan bod:

- lees- en luisterdoelen
- leesstrategieën
- tekstfuncties
- tekstenmerken

Naast bovenstaande specifieke inhouden, is ook het bewustwordingsproces belangrijk. Door zich bewust te worden van het eigen lees- en luistergedrag kan een kind zijn gedrag herkennen, erkennen en zo nodig bijstellen. Het leesgedrag beïnvloedt de kwaliteit van het begrijpend lezen (en luisteren) en is afhankelijk van diverse factoren, zoals de moeilijkheidsgraad van de tekst, de soort tekst en de leeswijze die erbij past (een gebruiksaanwijzing lees je anders dan een uitnodiging), de mate waarin de lezer geoefend is, de mate waarin de lezer gemotiveerd is voor de tekst, de voorkennis over het onderwerp en de concentratie van de lezer.

Van de leerkracht worden daarom de volgende vaardigheden gevraagd:

- leveren van diverse soorten betekenisvolle teksten
- kennis van leesstrategieën
- geven van feedback
- modellen

Lijn van de leerkracht

Bij begrijpend lezen is het van belang dat je strategieën kunt aanbieden, die het kind vóór, tijdens of na het lezen kan toepassen. Niet alle leesstrategieën hoeven expliciet te worden aangeboden en ook niet aan elk kind. Sommige kinderen passen enkele strategieën van nature toe, sommige kinderen hebben wel een expliciet aanbod nodig. De volgende strategieën blijken essentieel voor een goed verlopend leesproces (Aarnoutse & Verhoeven, 2003)³⁰:

- *bepalen van een leesdoel; leggen en afleiden van verbanden of relaties tussen woorden, zinnen en alinea's waaronder het voorspellen van informatie en het maken van voorstellingen;*
- *opsporen van de aard en de structuur van verschillende soorten teksten;*
- *vinden van het thema en de hoofdgedachte van teksten (ook samenvatten);*
- *zelf stellen en beantwoorden van vragen;*
- *plannen, sturen, bewaken en corrigeren van het eigen leesgedrag;*
- *beoordelen van teksten op hun waarde;*
- *reflecteren op de uitgevoerde leesactiviteiten en hun resultaten; activeren en gebruiken van de eigen kennis over de inhoud van een tekst.*

³⁰ Strategieën van platform Les in taal
http://www.lesintaal.nl/platform_taaldidactiek/5_begrijpend_lezen/kennisbasis.htm geraadpleegd op 15-04-2022.

Het is van belang dat je als leerkracht duidelijk maakt dat je kunt lezen en luisteren met een bepaald doel, bijvoorbeeld informatie verkrijgen om je kennis te vergroten, argumenten zoeken om je mening te kunnen bepalen of ontspannen en genieten van een verhalende tekst.

Om bepaalde doelen te realiseren, kies je – vaak onbewust, soms bewust - een passende strategie. Het vraagt dus om actief en bewust lees- en luistergedrag. Om betekenisverlening en integratie te laten plaatsvinden is een rijk tekstaanbod (fictie en non-fictie) in je voorbereide omgeving van belang. Rijke teksten vergroten de woordenschat en een grotere woordenschat vergroot het leesbegrip.

Te allen tijde staat de inhoud van de tekst en het begrijpen ervan centraal. Strategieën zijn slechts een hulpmiddel daarbij; ze ondersteunen het diepgaand lezen en mogen nooit een lesdoel op zich zijn. *Leesbegrip komt op vergelijkbare wijze tot stand als begrip van mondelinge taal en is sterk afhankelijk van de rijkdom van de taal- en kennisontwikkeling van de taalgebruiker. De taalgebruiker gebruikt zijn ervarings- en taalbasis om tot een coherente (logische en samenhangende) mentale representatie te komen van de inhoud van een tekst of van een mondelinge uiting. Het begrijpen van een tekst verloopt grotendeels onbewust (...) Een aanpak waarin strategieën niet expliciet worden aangeleerd, maar op een natuurlijke en motiverende manier worden gebruikt in de gesprekken over de inhoud van gelezen teksten (de content-aanpak) is wel effectief.*³¹

Lijn van het kind

Het lezen van teksten bestaat altijd uit het oefenen van tekstbegrip, je kunt geen werkje maken als je de kaart niet begrijpt. Het werken in de kernen betekent dus altijd het werken aan tekstbegrip. Voor expliciete oefening kunnen kinderen aan de slag met Raad & daadkaarten op het gebied van spreken, luisteren en lezen met werkjes en teksten. Met de basisteksten die gekoppeld zijn aan specifieke werkjes kunnen bepaalde strategieën expliciet geoefend worden. Vervolgens vindt de transfer plaats en gaan kinderen met eigen gevonden teksten en beelden aan de slag, bijvoorbeeld in het kader van een eigen kosmisch onderzoek. Daarbij kan het kind dan altijd teruggrijpen naar de Raad & daadkaarten waarop te nemen stappen en aandachtspunten beschreven staan.

³¹ E. van Koeven en A. Smits (2020), Rijke taal – Taaldidactiek voor het basisonderwijs, Amsterdam: Boom, p.245-248

Domein taalbeschouwing

Er zijn verschillende taalbeschouwingsstrategieën, die zijn afgeleid van algemene theorieën over denken en leren. Huizenga (2001) onderscheidt de volgende strategieën³²:

- *Analyseren*: het analyseren van taaluitingen om zo een ontdekking te doen. Een lezer achterhaalt bijvoorbeeld de betekenis van het woord hoopvol door naar betekenisvolle delen te zoeken: hoopvol = hoop + vol, dat betekent dus vol van hoop.
- *Relateren*: het gebruikmaken van relaties in taal, bijvoorbeeld semantische relaties zoals oorzaak-gevolgrelaties of de relatie tussen woorden in een zin. Bijvoorbeeld in de zin: “Ik heb een lieve cavia, maar de jouwe bijt”, kun je door het gebruik van maar de ontdekking doen dat hier een tegenstelling moet zijn en dat jouw cavia niet lief is.
- *Vergelijken*: het zoeken of ontdekken van iets gemeenschappelijks. Bijvoorbeeld in de zin van een leerling: “Wei en wij klinken hetzelfde, maar je schrijft ze anders!”
- *Classificeren*: door te analyseren én te vergelijken kun je talige kenmerken onderbrengen in categorieën. Bijvoorbeeld de ontdekking van een kleuter dat er een verkleinmorfeem bestaat: “Hé, een huisje is kleiner, dus een meisje is ook kleiner!”
- *Generaliseren*: een regel ontdekken of bedenken. Bijvoorbeeld: als in de ontleedoefeningen in een methode altijd het onderwerp op de eerste plaats staat, kan de leerling de conclusie trekken dat het eerste zinsdeel in een zin altijd het onderwerp is.
- *Herordenen*: op een andere manier kijken naar taal(aspecten). Hoewel dit een moeilijke strategie is, leren we het al aan bij de kleuters bij het voorbereidend lezen. De leraar vraagt dan bijvoorbeeld: “Welk woord is langer: slang of regenworm?” Hier wordt kinderen gevraagd niet op de betekenis te letten maar op de vorm.

En in de woorden van Maria Montessori: Grammar was actually lived by the children, who became deeply interested in it.³³

Bovenstaande strategieën komen indirect veel aan bod binnen de werkjes van Taal: doen!. Voor het kind staan met name de volgende leerinhouden centraal:

- analyseren, generaliseren, vergelijken, classificeren
- woordbenoemen
- zinsontleden

Het domein taalbeschouwing vraagt van de leerkracht de volgende vaardigheden:

- grammatica beheersen
- vragen stellen
- metalinguïstisch bewustzijn

³² Taalbeschouwingsstrategieën overgenomen van platform Les in taal http://www.lesintaal.nl/platform_taaldidactiek/8_taalbeschouwing/kennisbasis.htm geraadpleegd op 15-04-2022.

³³ Montessori, M (1973), The elementary material, Grammar, New York: Shocken Books (p.39)

Lijn van de leerkracht

Naast bovenstaande vaardigheden is ook binnen dit domein het modellen essentieel. Dat kan op twee manieren: tijdens *incidenteel* en *intentioneel* taalbeschouwingsonderwijs.

Incidenteel taalbeschouwingsonderwijs

Dit onderwijs vindt plaats naar aanleiding van taalgebruik dat zich toevallig voordoet in de groep. Het kan bijvoorbeeld betrekking hebben op concreet taalgebruik van een kind of op een reflecterende opmerking erover van een ander kind of jou als leerkracht. De aanpak verschilt van geval tot geval, de volgende aanpak³⁴ geeft een richtlijn voor diverse taalverschijnselen:

- stap 1: het beschrijven van het taalverschijnsel;
- stap 2: het verklaren van het taalverschijnsel;
- stap 3: het beoordelen of waarderen van de gevonden verklaring;
- stap 4: het toepassen van de gevonden verklaring in het eigen taalgebruik.

De hoofdzaak bij incidenteel taalonderwijs is de verwondering over en plezier in taal en dus het metalinguïstisch bewustzijn bij kinderen stimuleren.

Intentioneel taalbeschouwingsonderwijs

Intentioneel taalbeschouwingsonderwijs gaat over het gerichte aanbod. Naast Taal: doen! wordt er gebruik gemaakt van het montessorimateriaal voor woordbenoemen en zinsontleden.

Woordbenoemen

Door het werken met de taaldozen en taalsymbolen ontdekken kinderen hoe de taal in elkaar zit, zij ordenen eerder verworven ervaringen. Zij zijn bewust bezig met taal, wat het zorgvuldig luisteren, spreken en het op tempo lezen stimuleert. Kinderen krijgen instrumenten in handen om iets te beredeneren, waardoor zij beter gaan spellen en stellen. Het werken met woordsoorten gebeurt in de middenbouw en bovenbouw.³⁵ Taal: doen! geeft variaties en verdieping op het werken met de taaldozen. We gaan ervan uit dat kinderen in de middenbouw alle woordsoorten aangeboden krijgen.

Zinsontleden

Het montessori materiaal voor zinsontleding stelt het kind in staat zich verder te verdiepen in de structuur van de taal. Hiermee leert het kind de verschillende delen van de zin te onderscheiden en te benoemen. In Taal & de basis zijn opgenomen: een naslagwerkje, oefeningen in onderstrepen en een doosje met zinnen. Deze zinnen geven een beeld van onze cultuur en kunnen voor meerdere doeleinden gebruikt worden.

³⁴ Aanpak taalverschijnselen overgenomen van site Les in taal
http://www.lesintaal.nl/platform_taaldidactiek/8_taalbeschouwing/kennisbasis.htm geraadpleegd op 15-04-2022.

³⁵ Hendriksen & Stefels (2010) Het Montessori Taalmateriaal, Zelfhem: Nienhuis

Lijn van het kind

Naast de keuze om als leerkracht een gericht lesje te geven op het gebied van woordbenoemen en zinsontleden, kan het kind ook zelf met het materiaal aan de slag. Dat gaat als volgt.

Een kind pakt een of meerdere stroken met taalsymbolen. Daar worden zinnen mee gemaakt. Belangrijk is dat het kind een gerichte keuze maakt: kies je voor een enkele strook, dan maak je zoveel mogelijk zinnen met deze woordvolgorde. Kies je, bijvoorbeeld samen met een ander kind, voor meerdere stroken, dan kun je een verhaal of een samenspraak schrijven.

Na gericht aanbod kiest het kind een kaart uit het doosje zinsontleden en gaat de zinnen ontleden. Na een kaart is het altijd de bedoeling zelf nieuwe zinnen te bedenken.

Ook kan er een zin uit het doosje met zinnen gekozen worden. In dat geval kan het kind de zin in taalsymbolen neerleggen en /of zinsontleden. De zinnen dienen als voorbeeld, en dienen als idee om zelf veel zinnen te bedenken en zo het redekundig of taalkundig ontleden te oefenen. Daarnaast dienen de zinnen voor vele andere activiteiten, het oefenen van voegwoorden, het herschrijven van de zinnen in een andere tijd of in een andere hoeveelheid van personen (werkwoordspelling), stellen en nog veel meer creatieve taal oefeningen.

Je vraagt als leerkracht in je ronde specifiek terug naar de essentie van dit werkje, bijvoorbeeld: zouden er nog meer bijvoeglijk naamwoorden toegevoegd kunnen worden? Ook stimuleer je het kind het boekje te gebruiken, waarin de uitleg van het ontleden en de toelichting van de verschillende symbolen van het woordbenoemen staan. Daarnaast is het waardevol om met je groep samen een controleboekje te maken, waarin foto's van verwerkingen van de kinderen komen te staan. Zo bouw je samen kennis op en maak je het inzichtelijk voor iedereen.

Domein spelling

Taal heeft in de eerste plaats een natuurlijk karakter. Taal is veranderlijk, cultureel en sociaal gerelateerd en tijd- en plaatsgebonden; het leren van de gesproken taal lijkt als het ware vanzelf te gaan. Wanneer kinderen starten met schrijven, vertaalt zich dit natuurlijke karakter op papier. Van nature worden er door kinderen al veel woorden goed gespeld, ook omdat het aanvankelijk schrijven gepaard gaat met aanvankelijk lezen. Daar waar sprake is van natuurlijke beheersing, mag het kind niet worden lastiggevalen met spellingafspraken waar het van in de war kan raken. We gaan uit van woordbeelden en natuurlijk spellen. Wanneer kinderen veel lezen, wordt dit natuurlijk spellen bevorderd. Het gaat dan om woordbeelden waar het kind veelvuldig mee in aanraking komt en mee vertrouwd raakt, zodat het als vanzelf veel woorden goed schrijft, zonder zich daar bewust van te zijn. Taal: doen! speelt in op dit gegeven. Er zit geen opbouw in de spellingwerkjes, behalve dan dat de woorden bij de spellingcategorieën in de bovenbouw langer zijn dan in de middenbouw. Vanuit het mechanisme van natuurlijk spellen, volgen we de lijn van het kind en pas waar de afspraak niet van nature goed door het kind wordt toegepast, wordt de afspraak aangeboden en is verdere oefening noodzakelijk. Observeren en signaleren is hierbij dus een belangrijke voorwaarde. In de lijn van de leerkracht zorg je wel voor de groepsaanbieding van alle afspraken, ook om te zorgen dat het juiste spellingaanbod is gegeven alvorens je een toets afneemt. Voor kinderen die een bepaalde afspraak al eerder beheersen, is dan geen

verplichte oefening nodig. Op de website vind je een overzicht van aan te bieden categorieën per semester als je gebruik maakt van de Citotoets.

Spellingafspraken zijn nodig om taal schriftelijk begrijpelijk weer te kunnen geven. Als we deze afspraken niet zouden hanteren, en we zouden er bijvoorbeeld voor kiezen om iedereen fonetisch te laten schrijven, dan zou er een hoop onbegrip en miscommunicatie ontstaan. De spellingskant van taal is dus niet natuurlijk, deze is juist kunstmatig. Het heeft veel duidelijke regels, en ook veel uitzonderingen. Die uitzonderingen kun je zien als een soort compromis, waarbij telkens wordt gezocht naar eenvoud en logica. Bijvoorbeeld: de meervoudsregel in hond-honden. Er komt –en achter hond en er verandert niets aan de d. Dus voor neus zou het meervoud dan worden: neusen. De meeste mensen in Nederland spreken het echter zó uit, dat we de z horen en dus is er afgesproken dat neus in het meervoud neuzen wordt.

Spelling is een vaardigheid die een kind zich eigen maakt door lezen, gerichte lesjes, gevarieerde oefeningen en schriftelijke taaluitingen. Kinderen leren woorden en woordvormen door wat ze horen, door die woorden en vormen zelf te gebruiken en door met de feedback van anderen dat gebruik steeds verder te preciseren.³⁶

Binnen het domein spelling staan de volgende leerinhouden voor het kind centraal:

- spellingattitude (spellinggeweten, spellingbewustzijn en spellingalertheid)
- spellingstrategieën
- werkwoorden
- interpunctie
- reviseren en reflecteren

Daarbij zijn de volgende leerkrachtvaardigheden van belang:

- correct spellen
- kennis van instructieprincipes
- analyseren van fouten

Bij spelling gaan we uit van:

- woordbeelden die kinderen reeds opgebouwd hebben;
- geautomatiseerde gebruikskennis van regels en
- soms heel expliciet van regels.

Wij zien spelling als een samenwerking tussen kennis, motivatie, concentratie, willen en omgeving tegelijk. Dit betekent dat onderwijs in correct spellen meer vraagt dan het aanbieden van spellingafspraken. De leerkracht werkt aan een houding in de groep waarbij een tekst die getoond wordt altijd zonder fouten gepresenteerd wordt.³⁷ Je spreekt van *spellinggeweten* (de wil om foutloos te

³⁶ <http://wij-leren.nl/manier-van-leren-moet-kloppen.php> geraadpleegd op 15-04-2022.

³⁷ <http://wij-leren.nl/manier-van-leren-moet-kloppen.php> geraadpleegd op 15-04-2022.

spellen) en over *spellingbewustzijn*³⁸ (het vermogen te reflecteren op de spellingmoeilijkheid van/in een woord en het vermogen van het kind een inschatting te maken van zijn eigen vaardigheid t.a.v. de beheersing van deze spellingproblematiek). Heel concreet betekent spellingbewustzijn dat het kind kan vertellen waar het probleem in het woord zit. Correct spellen vraagt om het kunnen toepassen van aangeboden afspraken, daar zal de leerkracht aandacht aan moeten besteden. Het materiaal voor spelling bestaat uit:

- woorddoosjes
- woordlijsten
- afspraakkaarten
- variaties

Lijn van de leerkracht

Aan de hand van de analyse van het woorden en zinnen leggen, de schriftelijke taaluitingen en het volgen van de doelen, bepaal je als leerkracht welke spellingafspraken expliciet aan een kind moeten worden aangeboden. Je kunt er ook voor kiezen lesjes te geven over alle spellingafspraken die zijn opgenomen in Taal & de basis. De lesjes worden gegeven aan een individueel kind of aan een groepje kinderen. Tijdens dit lesje zet je in ieder geval de didactiek van het modellen in, je laat iets nieuws zien en vertelt ondertussen direct waarom je het op deze wijze doet. Het kind leert een nieuw gedrag of nieuwe vaardigheid door het gedrag of de vaardigheid van de ander over te nemen. Bij spelling betekent het dat je het woord schrijft, vertelt wat je denkt, waarom je de letters schrijft die je schrijft. Je benoemt tijdens het schrijven de afspraak. Een nieuwe vaardigheid moet geoefend worden. Het kind maakt zich de spellingafpraak eigen door na het lesje een woorddoosje te pakken en met dit woorddoosje op diverse manieren te oefenen. Hiervoor gebruik je de variatiekaarten. Dit variëren met een woorddoosje gebeurt niet eenmalig, niet twee keer, maar net zo vaak als nodig is om de spellingafpraak te beheersen. Het foutloos werken met de woorddoosjes is niet het doel, foutloos schrijven in eigen teksten op elk willekeurig moment is het doel. Zo begrijpen lezers wat er bedoeld wordt met de tekst. Om een spellingafpraak extra onder de aandacht te brengen kan het kind een spellingafpraak bijvoorbeeld gedurende een week op zijn of haar tafel hebben. Als een kind met een specifieke spellingafpraak oefent, kun je tijdens je ronde regelmatig terugvragen naar die spellingafpraak. Je vraagt aan een kind wat er moeilijk is aan het woord, terwijl het kind het woord ziet. Je nodigt het kind uit om in eigen schrijfsel woorden van die specifieke spellingafpraak te gebruiken. Je analyseert de taaluitingen om na te gaan of het kind de spellingafpraak beheerst of verdere oefeningen nodig heeft. Een kind beheerst een spellingafpraak als deze toegepast wordt in eigen teksten. Het regelmatig vragen naar de toegepaste spellingstrategie zorgt voor een goede spellingattitude.

Ook kun jij als leerkracht een spellingafpraak centraal stellen in de groep. Je geeft daar je aanbieding over (je modelt), je zorgt dat de afspraak dagelijks benoemd wordt, je wijst op woorden waarin de afspraak gebruikt wordt. Je spreekt erover tijdens een van de momenten in je groep waarin er tijd over is; we spreken dan van een Montessori Minute.

³⁸ <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltt/article/view/83> geraadpleegd op 15-04-2022.

De woordlijsten kunnen gebruikt worden als dicteekaart, zowel door jou als door het kind zelf. Het afnemen van een dictee gebeurt door zinnen te maken met het woord, waarbij het kind het betreffende woord noteert. Neem je een dictee af, benoem vooraf dan altijd de specifieke spellingafpraak. Niet het controleren van de spellingwijze is het doel van je dictee, wel het juist schrijven van de woorden. Zo werk je door woordbeeldtraining aan spelling. Naast woorddictees, neem je ook geregeld korte zinnendictees af. Door (rijke) zinnen te gebruiken werk je direct aan tekstbegrip.

Lijn van het kind

Door te werken met de kernen en door zelf teksten te schrijven is het kind continu met spelling bezig. Je observeert en signaleert als leerkracht het spellinggeweten en het spellingbewustzijn van het kind. Directe feedback op spelling is het meest effectief, een goed computerprogramma kan dit zeker bieden. Niet alle fouten in spelling (of stijl) vragen om directe verbetering. Zicht op de ontwikkeling van het kind en kennis van leerlijnen en doelen ondersteunen jou in je beslistmoment: Welke feedback heeft dit kind op dit moment van mij nodig?

Als je beslist om het kind een spellingafpraak aan te bieden, kun je gebruik maken van de afspraakkaarten. In de woorddoosjes vind je woorden ter inspiratie en met de variatiekaarten kan het kind eindeloos en op eigen wijze oefenen. Een *goede* manier van signaleren en afstemmen is de volgende werkwijze. Het kind bekijkt een woord uit het woorddoosje, prent het woordbeeld in, leest het woord hardop en benoemt de moeilijkheid van/in het woord. Het kaartje wordt omgedraaid en het kind schrijft het woord op. Daarna verwoordt het kind wat hij gedacht heeft, welke moeilijkheden hij in het woord gezien heeft. Ter afronding vindt de controle plaats, het geschreven woord wordt vergeleken met het woord op het kaartje.

Werkwoordspelling

Bij Taal & de basis bovenbouw is de werkwoordspelling op een simpele wijze opgenomen. Werkwoordspelling is alleen van belang bij de persoonsvorm, de rest van de werkwoorden spel je analoog aan de gewone spellingsafspraken. Voordat je start met expliciete aanbiedingen van werkwoordspelling is het dus van belang dat kinderen weten wat de persoonsvorm is en deze kunnen ontdekken in zinnen. Kinderen oefenen in de middenbouw met de spelling van werkwoorden op dezelfde manier als met spelling. 'Echte' afspraken zoals voor werkwoordspelling, komen pas in de bovenbouw aan de orde. Er zijn:

- 4 doosjes die dienen als basis voor de kennis
- 3 stroomschema's
- doosje met zinnen
- kaarten met symbolen
- naslagwerkje

In Taal & de basis werkwoorden wordt gewerkt vanuit twee principes; het principe van de gelijkvormigheid en het principe van de overeenkomst. Voor alle woorden die je schrijft, geldt de regel van de gelijkvormigheid. Bij het schrijven van *ik vind* maak je gebruik van de regel eind d/t, deze is niet werkwoordspecifiek. (Een uitzondering zijn de v/f en s/z.) Bij persoonsvormen komt na het principe van

de gelijkvormigheid het principe van overeenkomst, de afspraken die specifiek voor werkwoorden gelden zoals de –t bij de derde persoon enkelvoud in de tegenwoordige tijd: *hij vindt*.

Werkwoorden die speciale aandacht vragen zijn de onregelmatige werkwoorden: willen, moeten, kunnen, zullen, mogen en zijn. Deze worden frequent gebruikt en zijn zeer afwijkend. De andere onregelmatige werkwoorden vragen slechts expliciete aandacht bij kinderen met een geringe woordenschat.

Lijn van de leerkracht

Bij het schrijven van werkwoorden is de persoonsvorm in een zin het enige werkwoord dat speciale aandacht vraagt, alle andere werkwoorden worden geschreven met de gewone spellingafspraken (het principe van de gelijkvormigheid). De taalsymbolen maken dit onderscheid heel zichtbaar, de rode cirkel is de persoonsvorm en alleen daarbij gelden de afspraken voor werkwoordspelling. De grijze cirkels zijn de andere werkwoorden en vragen de normale aandacht. Bij het aanbieden van de afspraken rondom de notatie van werkwoorden kun je vanuit drie richtingen het spellen van werkwoorden benaderen:

- vanuit de acht tijden
- vanuit de personen
- vanuit de ordening regelmatig – onregelmatig³⁹

Je biedt bijvoorbeeld de tegenwoordige tijd aan. Na de aanbieding pakt het kind enkele kaarten uit de symboolkaarten en gaat zelf zinnen in de tegenwoordige tijd maken. Of het zoekt zinnen uit het zinnendoosje die in de tegenwoordige tijd staan. Of het gaat allerlei zinnen uit het doosje in de tegenwoordige tijd veranderen.

Als de leerkracht kiest voor het doosje de personen, kan dezelfde keuze gemaakt worden om deze aanbieding in te oefenen. Bijvoorbeeld: het bedenken van zinnen met personen, het vervoegen van een werkwoord met de personen, zoek de personen eruit (waarbij het kind een zin pakt uit het doosje zinnen), het werken met de stroken: verander de personen. Het doosje zinnen en het doosje taalsymbolen leiden tot enorm veel variaties.

Lijn van het kind

Door te werken met de kernen en door zelf teksten te schrijven is het kind continu met spelling van werkwoorden bezig. Expliciete oefening met werkwoordspelling krijgt het kind door het werken met de symboolkaarten. De oefening bestaat allereerst uit het vinden van de persoonsvorm, alleen voor de rode cirkel geldt de oefening en de bijbehorende afspraak. Het kind gaat zelf zinnen maken met werkwoorden en geeft de persoonsvorm een rode kleur. Na het bedenken van een zin, wordt de zin veranderd in tijd of in persoon. De tegenwoordige tijd wordt bijv. verleden tijd, hij wordt bijvoorbeeld wij, etc. Er zijn talloze mogelijkheden.

³⁹ Het doosje met onregelmatige werkwoorden is alleen bedoeld voor kinderen met een kleine woordenschat.

Een andere oefening is een combinatie van meerdere doosjes, bijvoorbeeld het doosje met de personen en het doosje met regelmatige werkwoorden. Het kind pakt willekeurig een aantal personen en een aantal werkwoorden. Daarna worden deze in de juiste vorm opgeschreven. Dat kan in zinnen, dat kan in een verhaal, dat kan op veel manieren. Of het kind kiest bijvoorbeeld vijf personen, twee werkwoorden en drie tijden. En schrijft de combinaties. Bijvoorbeeld ik loop, ik liep, ik zal lopen, jullie lopen, jullie liepen, jullie zullen lopen. Op deze manier oefent het kind de werkwoordspelling gevarieerd. Bij al het werken met taal, al het stellen, wordt impliciet aandacht besteed aan werkwoordspelling.

Net als bij spelling, kun je ook woordbenoemen en zinsontleden inzetten tijdens je Montessori Minute. Zo wordt er bijvoorbeeld een zin gepakt uit het doosje zinnen. Met de groep wordt deze zin redekundig en taalkundig ontleed en wordt er aandacht besteed aan de werkwoordspelling. Dit leidt tot een optimaal spellingbewustzijn. En veel plezier, een essentieel onderdeel van een Montessori Minute.

Domein mediataal

Kennis van taal kan tegenwoordig al lang niet meer zonder kennis van 'digi-taal'. In Taal: doen! hebben we het aanbod verweven om kinderen al doende mediawijzer te maken en zich mediataal eigen te maken. Kinderen krijgen er dagelijks mee te maken: tijdens het gamen en chatten, tijdens het gebruik van sociale media op hun telefoon of tablet, tijdens het lezen van informatie op het internet. Net als woordenschat en begrijpend lezen, is mediataal voortdurend aanwezig en is werken aan digitale geletterdheid dus essentieel. Binnen het domein mediataal zijn de leerinhouden voor het kind vormgegeven op basis van de volgende gebieden:

- informatie vinden en verwerken
- content creëren
- kennis van sociale netwerken

Binnen het mediadomein is het als leerkracht belangrijk dat je:

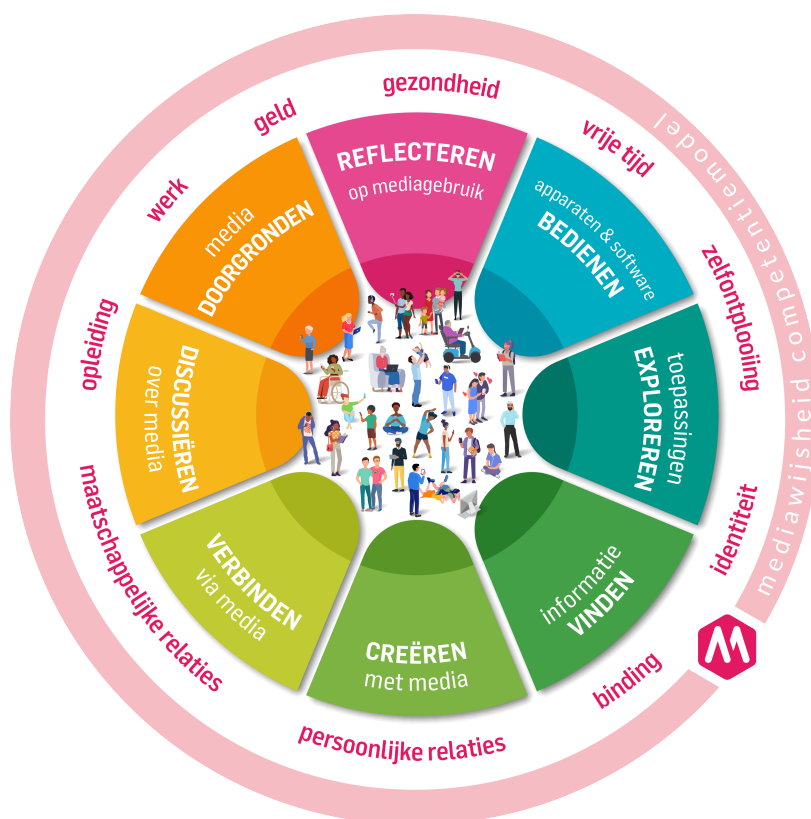
- zelf wilt leren;
- lef hebt;
- feedback geeft.

Het domein Mediataal is binnen Taal: doen! vormgegeven op basis van het door Mediawijzer opgestelde competentiemodel. Mediawijzer hanteert de volgende definitie van mediawijsheid:

*De verzameling competenties die je nodig hebt om je bewust, kritisch en actief te kunnen bewegen in de mediasamenleving.*⁴⁰

⁴⁰ Definitie, citaat en competentiemodel te vinden op: <https://netwerkmédiawijsheid.nl/kennis-tools/competentiemodel/> geraadpleegd op 15-04-2022.

Het competentiemodel is gebaseerd op acht mediawijsheidcompetenties: Bedienen, Exploreren, Vinden, Creëren, Verbinden, Discussiëren, Doorgronden en Reflecteren. Daaromheen worden er tien gebieden geformuleerd waarbinnen er sprake is van concreet mediagebruik. *Mediawijzer benadrukt dat mediawijsheid geen abstracte, academische aangelegenheid is. Mediawijsheid gaat erom dat je door media gelukkiger wordt, betere vriendschappen krijgt, gezond blijft, een leuke baan vindt, prettig je vrije tijd besteedt, je gehoord en gezien weet, enzovoort.*

De werkjes van Taal: doen! bevinden zich vooral binnen de gebieden: identiteit, zelfontplooiing, vrije tijd en persoonlijke relaties. Er zijn met name werkjes aanwezig op het gebied van deze media-competenties:

- creëren: o.a. het maken van een digitale muur, het schrijven van een blog, een tweet;
- vinden: o.a. informatie zoeken over een kosmisch onderwerp, over auteursrecht;
- discussiëren: o.a. eigen mediagebruik en dat van anderen, kansen en bedreigingen;
- doorgronden: o.a. betrouwbaarheid van bronnen;
- reflecteren: eigen gedrag op internet, veiligheid en privacy.

Lijn van de leerkracht

Ook bij mediataal werkt de leerkracht met een planning en met doelen. Er kan voor gekozen worden om een bepaald aspect van de mediacompetenties en een bijbehorend werkje centraal te stellen. De kinderen zullen zelf met meer ideeën, variaties en kennis aankomen. De leerkracht geeft de kinderen ruimte om hun eigen vaardigheden te tonen. Het gesprek gaat vooral over mediabewustzijn en mediawijs handelen.

Lijn van het kind

De inhouden van mediataal zijn verweven in de kernen. De Raad & daadkaarten kunnen een kind helpen zich te richten op een specifieke vaardigheid.

Bijlagen

Bronnenlijst

Voor het ontwikkelen van Taal: doen! hebben we gebruik gemaakt van de volgende boeken en websites⁴¹. Overige websites staan als voetnoten in de handleiding vermeld.

- <https://onzetaal.nl/>
- <http://lesintaal.nl/>
- <http://www.vandale.nl/>
- <https://taalunie.org/>
- <http://www.woorden.org/>
- <http://spreekwoorden.nl/>
- <http://stichtingleren.nl/identiteitscirkels/>
- <https://www.canonvannederland.nl/>
- <http://www.kosmisch-concreet.nl/>
- Cleijn, C. (2013), Bloggen voor kids, Van Duuren Media B.V.
- Buzan, T. (2011), Mindmappen voor kids, Van Duuren Media B.V.
- Cleijn, C. (2011), Sociale media voor kids, Van Duuren Media B.V.
- Kuyper, H. (2008), Kat in het bakkie, rijmen is een makkie, Amsterdam: Leopold
- Vos, J. (2004), Het huis lijkt wel een schip – Handleiding voor poëzieonderwijs op de basisschool, Baarn: HBuitgevers

In de boekjes Teksten middenbouw en Teksten bovenbouw zijn teksten opgenomen, alle bronnen staan vermeld in de bronnenlijst (zie het document Bronnenlijst Taal: doen! op de website).

⁴¹ Op diverse werkjes van Taal: doen! staan ook nog verwijzingen naar websites. Deze websites vind je ook op <https://www.taaldoen.nl/kinderen>

Deze boeken schaf je zelf aan; er wordt naar verwezen in de werkjes:

- Ienne Biemans (2006), Paperasje, Amsterdam: Nieuw Amsterdam
- Roald Dahl (1992), De GVR, Utrecht: De Fontein
- Antoine de Saint-Exupéry (1943), De Kleine Prins

Wij adviseren daarnaast in elk geval ook aan te schaffen voor een rijk poëzie-aanbod:

- Komrij, G. (2007), De Nederlandse kinderroëzie in 1000 en enige gedichten, Amsterdam: Prometheus

En in je rijke spellingomgeving kunnen niet ontbreken:

- Karst-Janneke Rogaar (2021), Keizer ei - Alle korte ei-woorden in één verhaal!, Alkmaar: Kluitman
- Karst-Janneke Rogaar (2021), Au! – Alle gangbare au-woorden in één verhaal, wat handig!, Alkmaar: Kluitman

Om je voorbereide omgeving laagdrempelig, uitnodigend en rijk te maken, adviseren we je een variatie van boeken en teksten rondom eenzelfde thema.

Inhoud van de kast

Per lade per leerjaar zijn er 60 werkjes onderverdeeld in de 3 kernen (geel, groen en blauw).

groep	Taal & expressie	Taal & ik	Taal & wereld
3	18	19	23
4	20	18	22
5	19	18	23
6	17	20	23
7	22	21	17
8	20	19	21

Taal & de basis middenbouw

Taal & de basis bovenbouw

Algemeen	Algemeen
43 Raad & daadkaarten	55 Raad & daadkaarten
tekstboekje	tekstboekje
Woordbenoemen	
overzichtskaart	overzichtskaart
naslagwerkje woordsoorten	naslagwerkje woordsoorten
17 stroken met taalsymbolen	22 stroken met taalsymbolen
87 kaarten met verwerkingen	
Spelling	Spelling
24 woorddoosjes	39 woorddoosjes
24 afspraakkaarten	41 afspraakkaarten
24 woordlijsten	39 woordlijsten
32 kaarten met variaties	31 kaarten met variaties
Zinsontleding	Zinsontleding
naslagwerkje	naslagwerkje
40 zinnen	125 zinnen
8 oefenkaarten	16 oefenkaarten
	Werkwoordspelling
	3 stroomschema's
	60 stroken met taalsymbolen
	naslagwerkje
	4 doosjes

Inrichting van de kast

Je pakt de kast van Taal: doen! zelf in. Je start met de dozen waarin de kernen zitten, deze passen bij een leerjaar.

De kernen

Tijdens het uitpakken van de dozen is het raadzaam eerst alle houten doosjes naast elkaar te leggen, kleur bij kleur. Daarna zoek je de A6 kaartjes met de codering 1-1. De betekenis van deze codering is: dit is kaartje 1 van 1. Het werkje bestaat uit 1 kaart, er zijn dus geen losse kaartjes aanwezig. Deze A6 kaarten plaats je in het bijpassende bakje

De A6 kaartjes waarop een codering met verschillende cijfers staat, bijvoorbeeld 1-35 verwijzen naar een werkje dat bestaat uit meerdere kaartjes. Het is in dit geval het eerste kaartje van de 35 en de deksel van een houten doosje. Bij zo'n A6 kaart horen dus nog 34 kleine kaartjes. Het is nu simpelweg kaartjes breken en in het juiste doosje stoppen.

De basis

De basiswerkjes hebben dezelfde codering. De spellingdoosjes bestaan uit 1 inschuifkaart (de deksel) en 25 losse kaartjes. Alle kaarten hebben een codering getal-getal. Bijvoorbeeld 3-43. Dit betekent dat het werkje nummer 3 van in totaal 43 is. Zo kun je altijd zien of de kaarten compleet zijn. De nummering geeft niet de moeilijkheidsgraad aan.

Voor een volledig overzicht van alle werkjes en de bijbehorende kaartjes ontvangt iedere school een pdf-bestand. Dit kun je gebruiken als controlemiddel en als nakijkboekje.

De kast

Voor het inrichten van de kast bekijk je het stappenplan op <https://www.taaldoen.nl/handleiding>

Toelichting op doelen, planningen en registratielijsten

Op de website van Taal: doen! zijn diverse documenten te vinden die ondersteunend zijn aan de planning van jouw onderwijs, de lijn van de leerkracht:

- jaarplanning
- kinddoelen taal
- tussendoelen taal
- spellingdoelenoverzicht
- grammaticaopbouw
- voorbeelden van registratielijsten

Jaarplanning

De periodeplannen voor de groepen 3 t/m 8 bestaan uit de planning van de leerlijnen taal, de spellingdoelen, het gebruik van leestekens en woordbenoemen. Vanaf groep 5 wordt zinsontleden toegevoegd en in de planning van groep 7 en 8 is ook werkwoordspelling opgenomen.

De jaarplanning op het gebied van spelling en werkwoordspelling houdt rekening met wat er voorafgaand aan de middencito in januari en de eindcito in juni moet zijn aangeboden. De leerlijnen taal zijn globaal en cyclisch ingepland, waarbij er altijd sprake is van een combinatie van leerlijnen mondeling en schriftelijk taalgebruik. In onderstaande schema's staat hoe ze gekoppeld zijn. Belangrijk is vooral zelf alert te blijven op 'taalkansen'. De periodeplannen geven houvast, het houdt je scherp om regelmatig aan de verschillende tussendoelen te werken. Je hoeft ze niet per se in deze volgorde aan te bieden. Als een gebeurtenis in de groep of een onderwerp speciaal geschikt is voor het inzetten van een andere leerlijn dan gepland, dan is het belangrijk die taalkansen te pakken. Daarnaast is het zo dat sommige leerlijnen aan het begin van het jaar veel meer tijd vergen dan later in het jaar, zoals het Alfabetisch principe in groep 3. En is het natuurlijk zo dat leerlijnen als Reflectie op communicatie of Spelling en interpunctie dagelijks aan de orde zijn. Echter, op het moment dat je deze lijnen ook expliciet wegzet in de jaarplanning, kun je die week er samen met de kinderen eens extra op focussen, doelbewust lesgeven, observeren en registreren. Tot slot is het belangrijk dat de lijn van het kind zich niet hoeft te houden aan jouw jaarplanning. Wil een kind bijvoorbeeld een woordsoort eerder leren, dan geef je daar natuurlijk de ruimte voor.

De laatste weken van de jaarplanning bevatten weken van 'herhaling op maat'. Specifiek kijk je dan op basis van je groepsgegevens waar nog aandacht voor nodig is. Dat kan een herhaald aanbod zijn voor de hele groep, een deel van de groep of individuele kinderen. De jaarplanningen zijn zelf aan te passen naar andere (combinatie)groepen, toe te voegen data en naar wens ook te gebruiken voor het toevoegen van andere vakgebieden.

Groep 3

Mondelinge communicatie	Lezen en schrijven
Leerlijn 1 - Deelnemen aan gesprekken	Leerlijn 1 - Boekoriëntatie
Leerlijn 2 - Interactief leren	Leerlijn 6 - Functioneel lezen en schrijven
Leerlijn 3 - Taalgebruik	Leerlijn 5 - Alfabetisch principe
Leerlijn 4 - Woordenschat	Leerlijn 4 - Taalbewustzijn
Leerlijn 5 - Begrijpend luisteren	Leerlijn 2 - Verhaalbegrip
Leerlijn 6 - Vertellen en presenteren	Leerlijn 8 - Begrijpend lezen en schrijven
Leerlijn 7 - Reflectie op communicatie	Leerlijn 3 - Functies van geschreven taal
Leerlijn 8 - Reflectie op taal	Leerlijn 7 - Technisch lezen en schrijven

Groep 4 t/m 8

Mondelinge communicatie	Lezen en schrijven
Leerlijn 1 - Deelnemen aan gesprekken	Leerlijn 1 - Lees- en schrijfmotivatie
Leerlijn 2 - Interactief leren	Leerlijn 5 - Informatieverwerking*
Leerlijn 3 - Taalgebruik	Leerlijn 4 - Strategisch schrijven
Leerlijn 4 - Woordenschat	Leerlijn 6 - Leeswoordenschat
Leerlijn 5 - Begrijpend luisteren	Leerlijn 3 - Begrijpend lezen
Leerlijn 6 - Vertellen en presenteren	Leerlijn 5 - Informatieverwerking*
Leerlijn 7 - Reflectie op communicatie	Leerlijn 7 - Reflectie op geschreven taal
Leerlijn 8 - Reflectie op taal	Leerlijn 2 - Spelling en interpunctie

*twee keer opgenomen

Kinddoelen taal

In het document kinddoelen taal kun je per leerlijn vervolgens een keuze maken welke doelen er volgens de lijn van de leerkracht die week aan bod gaan komen. Deze worden logisch gekozen, passend bij het kosmische onderwerp van die periode. Voorbeeld:

Op de jaarplanning staan deze week leerlijn 3 Taalgebruik en leerlijn 4 Strategisch schrijven centraal. We hebben in de groep al enkele lessen besteed aan ontdekkingsreizigers. Ik zet de Raad & daadkaart over de flyer centraal op de taalkast. We gaan een flyer maken met een oproep voor matrozen om op een VOC-schip te komen werken. Eerst bekijken we enkele flyers en bespreken we de kenmerken. Daarna praten we over het doel van onze flyer, onze doelgroep en welke informatie belangrijk is voor deze specifieke oproep. Daarna gaan de kinderen zelfstandig aan de slag. Een volgende keer ga ik de Raad & daadkaart over de blog erbij pakken en laat ik de kinderen zich verplaatsen in het leven van een matroos op een VOC-schip en erover bloggen. Of misschien zelfs vloggen. Dan koppel ik het meteen aan drama.

Tussendoelen taal

De kinddoelen zijn gebaseerd op de doorlopende leerlijnen taal binnen het basisonderwijs. Deze zijn te vinden op <https://www.leerlijnentaal.nl/> waar per domein en groep op doelen gezocht kan worden, waar ze uitgebreid zijn toegelicht en waarbij praktijkvoorbeelden staan. De tussendoelen zijn voor je op een rij gezet en te vinden op onze website.

Spellingdoelenoverzicht

Het spellingdoelenoverzicht geeft het aanbod van spellingcategorieën weer per jaargroep en per semester. Er is geen overzicht van werkwoordspelling, deze zijn duidelijk en uitgebreid te vinden in de handleidingen van Cito Spelling groep 7 en 8.

Grammaticaopbouw

Dit schema laat de leerlijnopbouw zien van het aanbod in:

- woordsoorten
- werkwoordsoorten
- zinsdelen
- leestekens

Deze opbouw is als basis gebruikt voor de jaarplanning.

Registratie

Na de aanschaf van Taal: doen! kun je op verschillende manieren aan het werk met de registratie. Op onze website vind je verschillende versies daarvan, gericht op werkjes en gericht op doelen. Door te werken met de filters in de excelbestanden kun je werkjes selecteren. Je ziet dan bijvoorbeeld alle werkjes die passen bij mondelinge communicatie in groep 6. Je filtert je keuzes en verwerkt die in je planning.

Door het werken met Taal: doen! en het gebruiken van de registratielijsten kun je het taalaanbod verantwoorden. We bieden een volledig palet en realiseren ons dat de manier van registratie per school zal verschillen, en dat de vorm ook nog een zoektocht zal zijn.